

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

Ústav hudební vědy

Teorie interaktivních médií

Vendula Bendová

Magisterská diplomová práce

**Technika v období postmoderny:
kritika a revize moderní ideje**

Vedoucí práce: PhDr. Martin Flašar, Ph.D.

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně, dne 10. 5. 2017

.....

Vendula Bendová

Obsah:

Úvod.....	1
Metodologie.....	2
Moderna.....	3
Postmoderna.....	8
Jean-Francois Lyotard – Konec velkých vyprávění.....	8
Wolfgang Welsch – Moderna 2.0.....	10
Gilles Lipovetsky – Postmoderna jako kritické zkoumání moderny.....	12
Gianni Vattimo – Postmoderna jako konec moderny.....	13
Technika.....	16
Média jako postmoderní technika.....	21
Spojení vědy, techniky a umění: Naplnění postmodernity.....	30
Interdisciplinarita a postmoderní technika.....	36
Pokrok v postmoderně.....	43
Technika v období postmoderny.....	48
Co je postmoderní technika?.....	48
Jak naplňuje spojení techniky, vědy a umění postmodernitu?.....	50
Jak souvisí postmoderní technika s interdisciplinaritou?.....	51
Jak se proměnila idea pokroku v postmoderně?.....	52
Technika v období postmoderny.....	54
Závěr.....	57
Resumé.....	59
Resume.....	62
Résumé.....	66
Seznam vyobrazení.....	71
Seznam použitých pramenů a literatury.....	72

Ráda bych poděkovala PhDr. Martinovi Flašarovi, Ph.D. za vedení mé magisterské diplomové práce, Mgr. Barboře Bendové za cenné rady a dalším jež mi pomohli.

Vendula Bendová

Úvod

Téma postmoderny má stále sílu rozdmýchávat vášnivé diskuze. Předmětem těchto diskuzí je obvykle otázka existence postmoderny, tedy to, zda nějaká postmoderna vůbec byla nebo je. Ve své práci jsem se však rozhodla ponořit hluboko do rozbouřených vod postmoderní filozofie a pátrat po tom, jak se postmoderní myšlení staví k technice. Problém moderny a techniky vychází z předpokladu, že technika je pouze jakýmsi pozůstatkem moderní doby (modernismu). Jestliže však přijmeme tento předpoklad, začnou se objevovat četné otázky. Mezi jinými například ta, proč by veskrze modernistická technika měla tak silně kolonizovat všechny oblasti lidského života postmoderního člověka. Práce si klade za cíl popsat postoj, který zastává postmoderna k problematice techniky. Výzkumná metoda bude vycházet především z jasné definice pojmů a popisu toho, jak k technice přistupovala moderna a jak se tento přístup v postmoderně mění.

Problematika postmoderny je velmi dobře zpracována a nabízí širokou škálu myšlenek a názorů, a to i přes to, že její existenci někteří odmítají uznat. Nicméně pátrání po postmoderním přístupu k technice je již poněkud komplikovanější. Rozhodla jsem se jít cestou toho, co technika znamená pro společnost, jak se změnilo její vnímání techniky. Zaměřila jsem se tedy na autory, kteří se zabývají základními myšlenkami postmodernismu a na základě těchto myšlenek se pak budu zabývat samotnou technikou. V práci se budu citovat autory jako Jean-François Lyotard, Wolfgang Iser, Gilles Lipovetsky nebo Gianni Vattimo, jejichž dílo a myšlenky zahrnují rovněž témata mého zájmu.

Metodologie

Tato práce je rozdělena do tří částí, přičemž každá vyžaduje jinou metodu zkoumání. Jednotlivé části na sebe přímo navazují a stanovené definice jsou výchozím bodem pro celou práci. Cílem práce je popsat postoj, který zastává postmoderna k problematice techniky. Tento cíl práce bude naplněn odpovědí na výzkumné otázky, respektive potvrzením předpokládaných odpovědí na tyto otázky. Ráda bych nyní představila ony výzkumné otázky. Co je postmoderní technika? Jak postmodernitu naplňuje spojení vědy a umění? Jak souvisí postmoderní technika s interdisciplinarností? Jak se proměnila idea pokroku v postmoderně?

První část mé práce je zaměřená především na definici pojmů, které budu nadále v práci využívat. Těmito pojmy je moderna, postmoderna a technika. V této definiční části je metoda zkoumání tvořena především analýzou textů zabývajících se těmito pojmy. Tato analýza slouží k sestavení vyhovujících definic jednotlivých pojmů. Zároveň jsou tyto definice cílem jednotlivých kapitol.

Kapitoly obsažené v druhé části práce, mají odlišnou metodologii zkoumání. Zde metodu tvoří především sestavování předpokladů, přičemž cílem jednotlivých kapitol je potvrzování těchto předpokladů, které tvoří odpovědi na výše popsané výzkumné otázky. Tyto předpoklady byly sestaveny na základě dlouhodobého zkoumání literatury zabývajících se postmoderní filosofií a postmoderní společností. Tyto mnou sestavené předpoklady jsou pak podkládány a potvrzovány pomocí citací odpovídající literatury. Jsem si vědoma nebezpečí této metody, které spočívá v příliš účelném vybírání citací. Tento postup může vést k omezenému a zkreslujícímu vnímání dané problematiky. Tomuto riziku se pokusím předejít širokým výběrem literatury a podrobným popisem postupu, který vedl k danému zúžení problematiky.

Třetí část práce shrnuje vše, co přineslo bádání v rámci této práce a naplňuje tak její cíl. Jedná se o ucelenou prezentaci myšlenek, které se v této práci objevují a předkládají tak čtenáři postoj postmoderny k problematice techniky. Díky sumarizačnímu charakteru této části je metodologie této kapitoly velmi prostá. Jedná se o jasnou a stručnou prezentaci proměny moderní ideologie techniky.

Moderna

Pro tuto práci je stručný úvod do problematiky modernity nepostradatelný, nejedná se tedy v tomto případě o pouhou výplň. Je totiž velmi důležité vědět, odkud a kam vlastně jdeme. Pokud se chceme bavit o tom, jak postmoderní uvažování mění náhled na techniku, je třeba znát výchozí ideu. Jak vlastně uvažovala sama moderna o technice? Zkoumání modernity, tedy charakteristik moderny, je možné z několika pohledů, například z pohledu filosofie. Vzhledem k oboru mého studia, rozhodla jsem se zabývat se touto problematikou z pohledu umění. Nejprve si však dovoluji stručný úvod historický.

18. a 19. století je charakteristické bojem filosofie a přírodních věd o centrální, ba dokonce nadřazenou pozici. V 19. století dochází k převaze přírodních věd, což vede k rozšíření jejich metod i na oblast sociální reality.¹ Modernistické pojetí světa, které se zabývá rozumem a pravdou, spočívá v tom, že je vždy jedna nadřazená instituce, v tomto případě hovoříme o filosofii nebo přírodní vědě, která určuje metodologii zkoumání světa. Jednoduše řečeno – přemýšlení o světě se zaměřuje na sjednocení veškerého vědění do jediného správného uceleného modelu výkladu světa. Podle Theodora Adorna má modernistický důraz na racionální myšlení za cíl odkouzlení světa „Osvícenství chtělo rozložit mýty a obrazotvornost nahradit věděním.“² Toto odkouzlení mělo vést k tomu, aby člověk pozbyl strachu a stal se pánem světa, a tak získal moc nad přírodou. „Rozum, který přemáhá pověru, má ovládnout přírodu zbavenou kouzel. Vědění, které je mocí, nezná žádné hranice ani v zotročení tvorů, ani v poddajnosti vůči pánům světa. (...) Technika je podstatou tohoto vědění. Cílem tohoto vědění nejsou pojmy a obrazy, rozkoš z poznání, nýbrž metoda, využití práce jiných, kapitál.“³ Racionální přístup ke světu, který má prostřednictvím techniky vyvést lidstvo ze strachu, jistota jednoty a prosperity jsou hlavními rysy moderny. Tato ideologie se díky jednotnému přístupu zrcadlí ve všech oblastech lidstva. Není tedy divu, že ani umění nezůstalo ušetřeno tohoto přístupu.

Modernistické umění je, alespoň pro mě osobně, esencí modernismu. Zde totiž můžeme pozorovat vášeň, kterou s sebou přinesla průmyslová revoluce a osvícenství. Lidé cítí

¹ *Dějiny světa: globální dějiny od počátků do 21. století*. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 216-217. ISBN 978-80-7429-430-3.

² ADORNO, Theodor W. a Max HORKHEIMER. *Dialektika osvícenství: filosofické fragmenty*. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti, s. 17. ISBN 978-807-2982-677.

³ Tamtéž, s. 18

změnu a hodlají ji využít, a to ve všech oblastech lidského života. Umělci se rozhodli, že je na čase zpřetrhat pouta k historii a tvořit ne pouze inovativní umění, ale umění opravdu *nové*. Gilles Lipovetsky popisuje umění modernismu takto: „Modernismus zapovídá prodlévání, nutí neustále vynalézat něco nového, řídit se kupředu.“⁴ Pokrok je hnacím motorem modernismu, ona snaha posunout se dál, do míst dosud nepoznaných, vede člověka posouvat své možnosti. Lze tvrdit, že průmyslová revoluce odstartovala etapu lidstva, kde pokrok civilizace jde ruku v ruce s pokrokem na poli techniky. Může se zdát, že modernismus v umění je v opozici vůči totalismu jedné pravdy. Snaha být za každou cenu nový a nevídaný může svádět k myšlence, že se jedná o oblast, ve které převažuje různorodost a svoboda. V tomto případě je bytostně důležité uvědomit si, za jakým účelem je originalita vyžadována. Modernistické umění spatřuji naopak jako velmi totalitní. Zde totiž neexistuje žádná svobodná volba, pokud umění není nové a originální, nejedná se o moderní umění a je silně kritizováno a zatracováno. Jinými slovy, v období modernismu se nemohu svobodně rozhodnout, zda budu originální nebo se budu věnovat oslavování starých mistrů – z mého pohledu se jedná o totalitu novosti.

Pokud se však chceme bavit o tom, jak byla vnímána samotná technika v umění, musíme ještě více zúžit své zkoumání od obecného pojetí modernismu v umění, a to ke konkrétní skupině umělců, pro kterou byla rychlost, technika a energie největší inspirací. „Závodní automobil se svou kapotou ozdobenou velkými rourami podobnými hadům s výbušným dechem. Řvoucí automobil, jenž jako by se řítí po dělových nábojích, je krásnější než Niké ze Samothráky.“⁵ Tento asi nejznámější citát z Manifestu futurismu přesně popisuje extrémní posedlost futuristů technikou. Proč by pro nás ale měl být důležitý? V prvé řadě vidíme, jak o technice bylo přemýšleno mimo, řekněmeš akademické kruhy. Technika představovala něco nového, něco, co tu ještě nikdy nebylo a co otevírá řadu nových možností. Zároveň vidíme optimistické nadšení z nových technologií. Není divu, že se tedy technika dostává do zorného pole umělcova. Dále důležitost tohoto citátu spočívá v tom, že je z něj jasně patrné, jak umělci na techniku nahlíželi. Technika zde

⁴ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008. Střed (Prostor), s. 128. ISBN 978-80-7260-190-5.

⁵ Futurismus. In: *Artmuseum.cz* [online]. Nová Paka, 1999 [cit. 2017-05-05]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=65

sloužila primárně jako motiv. Umělci zprvu nepoužívali techniku k tvorbě umění, ale užívali umění k opěvování techniky.

Ještě chvíli zůstaneme u umění, přesuneme se však do roviny teoretické. Theodor Adorno se jako vědec na poli hudby zabývá i moderní hudbou. Podle něj se moderní hudba oprostila od veškerých tradičních a zažitých stylistických norem, je tedy tvořena proto, aby byla stvořena novým způsobem. „Obtíže vznikající ze snahy komponovat něco, co by bylo i jen obstojné, se stále kupí. Ani dříve se ovšem nepsalo méně špatné hudby než dnes. Jenom byla její chatrnost zastřena důvěrností obecného idiomu a stylistickými normami (...) nejubožejší moderní skladba je takové normality zbavena přinejmenším tím, že oním příznakem pohrdá a akceptuje závazek zformovat se *hic et nunc*, i když na tom ztroskotá.“⁶ Na tomto popisu Theodora Adorna vidíme, že moderní hudba je jistým způsobem neposedná, nemá zájem ani čas čekat, až ji někdo popíše a dá jí správný štítek. Opovrhuje tradičními hodnotami. Odvrhuje normalitu a upíná se k originalitě a dosud nepoznanému. Právě novostí v moderní hudbě se zabývá následující Adornův citát. „Vztah k moderně však má klíčový charakter pro hudební vědomí, nikoli pro to, že nové je *eo ipso* dobré a staré *eo ipso* špatné, nýbrž proto, že ryzí hudebnost, spontánní vztah k věci, se zakládá ve schopnosti vést ke zkušenostem. Ta se konkretizuje v pohotovosti spustit se s tím, co není ještě zařazeno, schváleno, subsumováno pod fixní kategorie.“⁷ Zde je popsána ona touha po novosti, která není dána časově, ale čerpá z nových zkušeností, z dosud nevidaných forem a syntéz. S tím souvisí i rychle se rozvíjející technika, která přináší nový impuls k tvorbě originálních děl.

Pokud se podíváme na charakteristiky moderní hudby podle Theodora Adorna, vidíme, že zrcadlí spoustu rysů, modernistické společnosti. Také proto jsem se rozhodla výše popsané rysy moderny použít jako definici moderního přístupu k technice, ze které budu v následujících kapitolách vycházet. Nicméně považuji za nutné čtenáře ještě seznámit, alespoň stručně, s několika rysy modernistické společnosti. Jedná se totiž o témata, o kterých se hodlám v práci zmiňovat, a ačkoli nijak nepodceňuji znalosti svých čtenářů, je u akademické práce na místě vše jasně definovat, aby nedošlo k nejasnostem.

⁶ ADORNO, Theodor W. *Úvod do sociologie hudby: dvanáct teoretických přednášek*. Praha: Filosofia, 2015, s. 183. ISBN 978-80-7007-429-9.

⁷ Tamtéž, s. 183.

Pokusím se celou problematiku shrnout stručně, i když si uvědomuji, že se jedná o obsáhlou oblast. Vzhledem k tomu, že cílem této práce není zabývat se moderní společností, využiji shrnutí Athonyho Giddense. Ten se ve své knize *Důsledky modernity*⁸ zabývá vymezením diskontinuity, která odlišuje moderní sociální instituce od těch tradičních. Používá k tomu konkrétní rysy moderny, jedná se o rytmus změn, jejich rozsah a svébytné povahy moderních institucí.⁹ Pro nás jsou důležité první dva rysy. „Jedním je samotný rytmus změny, který éra modernity uvádí do pohybu. (...) v podmínkách modernity je rychlost změny zcela neobvyklá. I když je to snad nejvíce zřejmé v oblasti technologie, prostupuje tento rys také všemi ostatními oblastmi. Druhá diskontinuita se týká rozsahu změn. Jak jsou různé oblasti světa vtahovány do vzájemných souvislostí, srážejí se vlny sociální přeměny vskutku na celém zemském povrchu.“¹⁰ Tento popis toho, jak moderna nastartovala „změnu ve změnách“ chápu jako výchozí pozici pro popis toho, jak v tomto procesu změn pokračuje postmoderna a jak na něj nahlíží.

Nyní je na místě shrnutí odpovědi na naši otázku. Moderna je charakteristická svým racionalismem a také hledáním ucelené pravdy o světě. Pokud se zaměříme na oblast techniky, je moderna vrcholem industriální společnosti, což se projevuje zvýšeným zájmem o techniku. Tento rys moderny můžeme pozorovat i v umění. Zde je technika chápána jako fascinující múza. Moderní umění chápe techniku jako obsah svých děl, jako něco, co je třeba oslavovat a předvádět její krásu. Později se technika stává i prostředkem umění. Zároveň je moderna symbolem pokroku a rychlých změn, které se dotýkají všech oblastí života. Z této definice modernity bude má práce vycházet. Jedná se také o výchozí bod pro mé zkoumání posunu od moderny k postmoderně a jaký měl tento posun vliv na vnímání techniky.

Tato kapitola je výchozím bodem pro celou mou práci. Jde o definici modernity, se kterou budu v následujících kapitolách pracovat. Snaží se tedy odpovědět na otázku z úvodu. Jak vlastně uvažovala sama moderna o technice? Přiznávám, že odpověď je pojata poměrně ze široka, ale má to své důvody. Každá oblast moderny, jejichž rysy jsem

⁸ GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5062-1.

⁹ Tamtéž, s. 15.

¹⁰ Tamtéž, s. 15.

výše stručně popsala, je zde oprávněně jako základ pro následující kapitoly. Všemi těmito oblastmi se budu ve své práci postupně zabývat a zkoumat je.

Postmoderna

Nyní, když jsme poměrně snadno popsali charakter moderny, dostáváme se do komplikovaných vod postmoderny. Postmoderna je pojem, který vyvolává mezi filozofy řadu rozporuplných diskuzí, které mnohdy rezignují na společný konsenzus. Je nutno připustit, že samotný pojem postmoderna, tedy něco, co následuje po moderně, je téměř všemi označován za nevyhovující. V této kapitole se zaměřím na analýzu textů různých autorů, kteří se zabývají vztahem moderny a postmoderny. Nabízí se možná otázka proč. Jednoduše, abychom mohli zkoumat určitou část postmoderny, musíme znát širší kontext. Stejně, jak jsme si popisovali charakter moderny, i zde je třeba vědět, o čem postmoderna vlastně je. Zároveň pojem postmoderna je tak komplikovaný, že považuji za nutné seznámit se s definicemi více než jednoho autora. Domnívám se totiž, že tato složitost a různorodost nám umožní nejlépe pochopit, o čem vlastně postmoderna je. Tímto se dostávám k metodologickému problému, jak tyto autory vybrat. Rozhodla jsem se hledat u autorů teze o postmoderně, které mají společné, na kterých se jednoduše shodují. To by nám mělo poskytnout jednodušší výchozí pozici pro další zkoumání. Tímto společným prvkem je vztah moderny a postmoderny. Na následujících stránkách se zabývám myšlenkami filozofů o tom, do jaké míry je moderna pro postmodernu nepostradatelnou. Jedná se především o proměny historie a vzrůstajícího důrazu na pluralitu. Vzhledem k tomu, že tato práce pracuje s pojmem techniky jako s modernistickou ideou, je dle mého názoru dobré tuto myšlenku použít jako kritérium pro popis postmoderny. Zároveň tito autoři se přímo zabývají problémem techniky v postmoderně, čímž se budu ve své práci zabývat později. S ohledem na tento fakt je myslím správné znát i jejich výchozí pozici bádání.

Jean-Francois Lyotard – Konec velkých vyprávění

Žádný úvod do postmoderní filozofie se nemůže obejít bez myšlenek tohoto francouzského filozofa. Pokusím se na následujících řádcích popsat jeho přístup k postmoderně a velkým příběhům moderny, které jsou tak typické pro Lyotardovo vyprávění o (post)moderně.

Jak tedy odpovídá Jean-Francois Lyotard na otázku, co je postmoderno? „Je rozhodně částí moderna. Všechno, co je uznávané, třeba teprve od včerejška, má být předmětem

podezření.“¹¹ Jeho odpověď je tedy prostá, ale zároveň mírně odlišná s chápáním ostatních autorů, které dále budu popisovat. Jean-Francois Lyotard chápe postmodernu nejen jako pokračování moderny, ale jako její součást – jako jeho další fázi. „Překvapivé stupňování rychlosti generace se řítí v prudkém sledu. Nějaké dílo se může stát moderním, jen když je nejprve postmoderním. Takto chápaný modernismus není modernismus dospívající k svému konci, nýbrž modernismus ve stavu zrodu.“¹² Tyto Lyotardovy myšlenky si můžeme přeložit jako to, že moderna, ve své podobě postmoderny, kriticky přehodnotila sebe sama a přerodila se tak v novou fázi moderny – postmodernu.

Přerod moderny v postmodernu Jean-Francois Lyotard směřuje k jednomu historickému milníku a tím je Osvětím. Důvodem je, že legitimnost příběhů historie v moderně určuje lid. „Ale lid je určená Idea, a lidé se přou a bijí, aby se poznalo, jaká je správná Idea lidu, a ta aby měla navrch. (...) V Osvětími byl fyzicky zlikvidován jeden moderní nositel suverenity: celý jeden lid. (...) To je zločin, který zahazuje postmoderní dobu. (...) Jak by si velké legitimizační příběhy mohly za těchto okolností uchovat věrohodnost?“¹³ Jean-Francois Lyotard tak zpochybňuje věrohodnost velkých vyprávění, která tvoří historii tak, jak ji známe. To ovšem nutí k zamyšlení nad současnou podobou historie. Jak by tedy podle Lyotarda mělo být nahlíženo na historii v postmoderní době? „To neznámá, že už není věrohodný žádný příběh. Metanarativním příběhem nebo velkým příběhem míním právě různá vyprávění, která mají mít legitimizační funkci. Jejich úpadek nebrání nijak tomu, aby miliardy drobných a drobnějších příběhů nevytvářely nadále tkáň každodenního života.“¹⁴ Je tedy na čase začít se na historii dívat z různých pohledů. Historie již nadále nemá být psána pouze vítězi. „Nuže XIX. a XX. století nám teroru daly zakusit dosyta. Zaplatili jsme už dost za nostalgickou touhu po celosti a jednotě, po smíření pojmu a smyslově vnímatelného, po zkušenosti průhledné a sdělitelné. (...) Opověď zní: Válku všezahrnující jednotě, podávejme svědectví o nereprezentovatelném“¹⁵ Je tedy třeba odvrátit se od jedné pravdy, která určuje historii

¹¹ LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 26. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

¹² Tamtéž, s. 26.

¹³ Tamtéž, s. 30

¹⁴ Tamtéž, s. 30.

¹⁵ Tamtéž s. 28

a dát možnost pluralitě a rovnosti všech menších vyprávění. Právě výše zmíněné dílčí příběhy jsou tím, co nyní tvoří historii.

Jean-Francois Lyotard tedy chápe postmodernu jako přehodnocení moderny, přičemž se ale jedná o její součást. Tomuto kritickému přehodnocení se podrobilo i samotné vnímání historie, respektive určování legitimity historie jedinou totalitní pravdou. Postmoderní situace tedy dává prostor všem drobným příběhům a jejich výkladům historie.

Wolfgang Welsch – Moderna 2.0

Tento německý filosof patří k významným osobnostem na poli současné postmoderní filosofie. Pro mou práci jsou jeho myšlenky zásadní hned z několika důvodů. V první řadě jde o jeho jasnou a podrobnou definici nebo možná spíše identifikaci postmoderny. Wolfgang Welsch se ve své knize *Naše postmoderní moderna*¹⁶ zabývá popisem postmoderny na základě vztahu postmoderny k moderně. Dalším důvodem, proč se má práce myšlenkami Wolfganga Welsche zabývat, je právě jeho přístup postmoderny k technice, ale o tom až později.

Ve svých dílech vystupuje Wolfgang Welsch jako hrdinný obhájce postmoderny, která je mnohými zatracována. Zároveň však vysvětluje, že celý problém je v chápání postmoderny jako nové epochy a upozorňuje na to, že obsah pojmu *postmoderna* nestojí od moderny tak daleko, jak by se dle názvu mohlo zdát. „Termín je z větší části zavádějící a je oprávněný jen ve velmi úzkém smyslu, který je třeba upřesnit. Právě proto nesmíme bez dalšího ztotožnit věc se slovem a s možnou rezignací na termín pokládat za vyřízenou již celou problematiku.“¹⁷ Wolfgang Welsch tedy upozorňuje na to, že i když zvolený termín *postmoderna* je zpochybnitelný, je třeba zabývat se obsahem.

Wolfgang Welsch společně s Lyotardem jsou prvními autory, které je třeba k tématice postmodernismu nastudovat. Důvodem tohoto tvrzení je, že právě tyto dva autoři velmi dobře vyvrací mylnou myšlenku, kterou jsem zprvu zastávala i já. Jednalo se o mé přesvědčení, že *postmoderna* sice není přímým protikladem moderny, ale řekněme, že napravuje její posedlost vším novým. Jako spousta mladých (a nezkušených) lidí jsem se dopustila neuvážené radikalizace svých postojů, a to se přímo dotklo tvorby mého základního předpokladu pro tuto práci. Tento předpoklad zjednodušeně spočíval v tom,

¹⁶ WELSCH, Wolfgang. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 8071131040.

¹⁷ Tamtéž, s. 9

že by rozvoj techniky, jako modernistická idea, mohla a možná i měla být postmodernismem zatracována. Na svou obhajobu musím říct, že se tato myšlenka může zdát poměrně atraktivní. Můj prapůvodní předpoklad totiž vycházel z myšlenky, že technika slouží převážně k rozvoji vpřed, a proto by mělo být celé pojetí techniky postmodernismem přezkoumáno. Proč jsem svoje zastání byla nucena přehodnotit?

Wolfgang Welsch chápe postmodernu jako „stav radikální plurality.“¹⁸ Proč by ale pluralita v postmoderně měla být chápána jako radikální? „Charakteristické pro postmoderní pluralitu proti pluralitě dřívější je to, že nepředstavuje jen dílčí fenomén uvnitř celkového horizontu, nýbrž se dotýká každého takového horizontu (...) Proniká k mnohosti horizontů, působí rozdílnost situačních kontextů, určuje rozmanitost základů, na nichž se pohybujeme.“¹⁹ To znamená, že pluralita je základním stavebním prvkem postmoderny. Wolfgang Welsch chápe pluralitu jako bezpodmínečnou součást postmoderny, která nesmí být narušena žádnou totalitou a proto je označována za radikální. „Postmoderna zastává názor, že každý výlučný nárok může pocházet jen z legitimního povyšování něčeho vpravdě partikulárního na domnělé absolutno. Proto se staví na stranu mnohého a obrací se proti jedinému (...) Svůj hlas dává pluralitě – pluralitě způsobů života a forem.“²⁰ Podle Welsche došlo jménem postmoderny k definitivnímu zavržení modernistické ideje jednoty, která byla nahrazena bezpodmínečnou pluralitou.

Jak jsem již zmínila výše i Wolfgang Welsch se zabývá vztahem moderny a postmoderny. Přiznává, že pojem postmoderna je rozporuplný a problémový, nicméně obsahově je v pořádku. Svým smýšlením o vztahu moderny a postmoderny se velmi blíží Lyotardovi. „Postmoderna rozhodně není to, co sugeruje její jméno a co jí podkládá nejběžnější neporozumění: trans-moderna a anti-moderna. Její základní obsah – pluralitu – propagovala již sama moderna 20. století (...) V postmoderně je tento požadavek moderny naplněn v celé šíři skutečnosti. (...) Je třeba ji chápat jako exoterickou formu naplnění kdysi esoterické moderny 20. století. Pročež můžeme také říci, že je vlastně radikálně moderní.“²¹ Wolfgang Welsch tedy chápe postmodernu jako formu, prostřednictvím které je dnes moderna naplňována, tedy podobně jako o postmoderně

¹⁸ WELSCH, Wolfgang. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. s. 12 ISBN 8071131040.

¹⁹ Tamtéž, s. 12

²⁰ Tamtéž, s. 13

²¹ Tamtéž, s. 14

uvažuje Jean-Francois Lyotard. Stejně tak Wolfgang Welsch přiznává, že došlo k přehodnocení některých rysů moderny, aby mohla být naplněna postmoderně. Postmoderna „je prodloužením moderny, ale opouští modernismus. Za sebou nechává ideologii stupňování, inovace, předhánění a překonávání.“²² Jinými slovy, moderna se musela transformovat do postmoderny a opustit tak část své modernity.

Wolfgang Welsch vidí zásadní problém v pojmu postmoderna, a sice v tom, že evokuje novou éru. Sám totiž postmodernu vnímá jako modernu, která byla nucena opustit svou základní ideologii jednoty a nahradit ji radikální pluralitou. Zjednodušeně řečeno je toto postmoderní pokračování moderny transformací ve snaze o přežití.

Díky Lyotardovi a Welschovi je dle mého názoru jasné, že nelze chápat postmodernu jako novou éru, kde je vše jinak. Jedná se stále o pokračování moderny. Nicméně je třeba si uvědomit, že postmoderna se transformovala natolik, že už nadále není modernou a nesdílí s ní již většinu idejí. Jednoduše lze postmodernu chápat jako snahu o aktualizaci modernismu.

Gilles Lipovetsky – Postmoderna jako kritické zkoumání moderny

Tento autor je dalším ze zástupců francouzské filozofie. Na první pohled se tento autor může jevit jako opoziční oproti postmoderně Lyotarda a Welsche. Oproti Lipovetskému tyto dva autoři spatřují postmodernu poměrně optimisticky. Nicméně z pohledu vztahu moderny a postmoderny se Gilles Lipovetsky od výše popsanych autorů příliš neliší. V této části se nebudu věnovat tomu, jak se tento autor odlišuje od ostatních autorů, ale jak už jsem zmínila v úvodu, budu vyhledávat jejich společné vnímání postmoderny.

Jako u ostatních filozofů je i u Lipovetskeho základní problém v pojmu postmoderna. „Zcela mnohoznačný pojem postmodernismu (...) je na rozdíl od okázale vyhlašovaných naprostých novinek velice zajímavý tím, že naopak vyzývá k obezřetnému návratu k našim počátkům, k uvážení historické perspektivy naší doby a k hlubšímu výkladu éry, kterou jsme z části již opustili, ale která v mnoha ohledech (...) pokračuje.“²³ I Gilles Lipovetsky tedy vnímá pojem postmodernismus jako zavádějící. A stejně jako Jean-Francois Lyotard chce vše minulé podrobovat znovupřezkoumání. Gilles Lipovetsky vnímá postmodernu jako jakýsi návrat ke kořenům a ke kritickému

²² WELSCH, Wolfgang. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. s. 15 ISBN 8071131040.

²³ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008, s. 125. Střed (Prostor). ISBN 9788072601905.

zkoumání moderny. „Rád bych zde postmodernismus pojal jako pomalý a složitý globální přechod k novému typu společnosti, kultury a člověka, k typu vznikajícímu z moderní éry, jejímž je pokračováním.“²⁴ Zde vidíme zřejmé propojení s Lyotardem, přičemž Gilles Lipovetsky postmodernu také chápe jako přímé pokračování moderny.

Gilles Lipovetsky, ačkoli není velkým optimistou na poli postmoderny, v oblasti vzniku postmoderny jako vývoje moderny zastává podobný názor jako Jean-Francois Lyotard a Wolfgang Welsch. Stejně jako tito dva filozofové chápe postmodernu jako kritické zkoumání moderny, potažmo jako novou „vylepšenou“ formu moderny.

Myslím, že nemůže být pochyb o podobnosti smýšlení výše uvedených tří autorů. Ačkoli se v různých nuancích liší, všichni chápou postmodernu jako pokračování moderny. Podle výše uvedeného můžeme říct, že moderna nikdy neskončila, pouze se transformovala do postmoderní formy. S užitím jazyka nových médií by se dalo říci, že se jedná o *modernu 2.0*.

Já osobně se také ztotožňuji s tímto vnímáním postmoderny, a proto se tento přístup stane definicí vztahu moderna – postmoderna pro mou práci. Nicméně v duchu postmoderní plurality a odvržení jednoty, je třeba představit i druhou názorovou stranu.

Gianni Vattimo – Postmoderna jako konec moderny

Gianni Vattimo nefiguruje v této práci pouze jako oponent. Ráda bych upozornila, že tato kapitola neprezentuje Vattimovy myšlenky naposledy. S ohledem na tuto skutečnost jsem zvolila jako oponenta pro Lyotarda a Welsche právě Vattima.

Gianni Vattimo se poněkud odlišuje od předcházejících dvou přístupů k postmoderně, a to především svým nihilistickým postojem. Nicméně i tento filozof přiznává existenci postmodernismu, ale na rozdíl od Lyotarda a Welsche považuje modernu za ukončenou. „Tak tedy moderna, podle hypotézy, kterou zde navrhuji, končí, když – z různých důvodů - nelze hovořit o dějinách jako o něčem sjednocujícím.“²⁵ Podle Vattima je to právě jednota ve vnímání historie, co je charakteristickým prvkem moderny. Je to tedy právě ona výše zmíněná smrt velkých vyprávění, co definitivně ukončilo modernu? „Tyto prostředky – noviny, rozhlas, televize, obecně vše, co se dnes nazývá telematikou

²⁴ LIPOVETSKY, Gilles. Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008, s. 126. Střed (Prostor). ISBN 9788072601905.

²⁵ VATTIMO, Gianni. Transparentní společnost. V Praze: Rubato, 2013, s. 17. Eseje (Rubato). ISBN 9788087705094

– byly určující pro rozpuštění centrálních hledisek. Těch, která francouzský filozof Jean-Francois Lyotard nazývá velkými příběhy.²⁶ Gianni Vattimo označuje paradoxně právě masová média za příčinu smrti moderny. Paradoxní je na této myšlence především fakt, že masová média jsou vnímána spíše jako moderní, až interaktivita vstupující do mediální oblasti a umožňující uživateli zasahovat do média, bývá označena jako prvek měnící média na nová média.²⁷ Nicméně Gianni Vattimo zastává myšlenku, že to byla právě masová média, která se stala efektivním komunikačním kanálem pro různé subkultury, které doposud působily ve stínu velkých vyprávění.²⁸ Tím byla narušena jednota, která je základem modernity. „Společnost masmédií je právě z těchto důvodů pravým opakem společnosti více osvícené a více vychované.“²⁹ Pluralita, o které hovoří Wolfgang Welsch, je tedy podobně i pro Vattima charakteristickým prvkem postmoderny. V tuto chvíli si dovoluji k Vattimovi připojit i českého zástupce postmoderní filosofie. Představu o tom, že masová média stojí za současným otevřeným komunikačním modelem, zastává totiž i Václav Bělohradský: „Prostředky masové komunikace tvoří síť sítí, internet, kde nekonečná svobodná diskuze nachází svůj nezničitelný a neokupovatelný prostor.“³⁰ Tento prostor umožňuje vést dialog mezi jednotlivými lidmi o jejich názorech a vizích. „Je třeba smířit se s tím, že už nikdy nebude možné interpretovat to, co se děje kolem nás, z nějakého sjednocujícího hlediska.“³¹ I Václav Bělohradský tedy chápe pluralitu jako jev nahrazující modernistickou ideu jednoty.

Je to právě tento radikální odklon od modernistické jednoty, který vedl ke změně takového rozsahu, že už dále nemůže moderna dále pokračovat. Gianni Vattimo proto vnímá postmodernismus, který se odklonil od základní modernistické ideje jako konec moderny, nikoli jako její pokračování.

Vattima jsem právě kvůli jeho přesvědčení o konci moderny postavila do opozice vůči Lyotardovi a Welschovi. Nicméně to neznamená, že by jeho myšlenky o postmoderně

²⁶ VATTIMO, Gianni. *Transparentní společnost*. V Praze: Rubato, 2013, s. 20. Eseje (Rubato). ISBN 9788087705094

²⁷ The characteristics of new media: some defining concepts. LISTER, Martin. *New media: a critical introduction*. 2nd ed. New York, N.Y.: Routledge, 2009, s. 13. ISBN 978-0-415-43161-3.

²⁸ VATTIMO, Gianni. *Transparentní společnost*. V Praze: Rubato, 2013, s. 22. Eseje (Rubato). ISBN 9788087705094.

²⁹ Tamtéž, s. 22

³⁰ Postmodernismus. BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, s. 97. Sociologické aktuality. ISBN 978-808-6429-809.

³¹ BĚLOHRADSKÝ, Václav. Antinomie globalizace: Vzdělanostní společnost 2000. In: *Eseje o nedávné minulosti a blízke budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999, s. 34. ISBN 80-861-0328-5.

nebyly pro tuto práci přínosné, naopak. Popis postmoderny, jako „éry“ masových médií je naopak myšlenkou, která si zaslouží bližší zkoumání. To znamená, že i když se pro tuto chvíli neztotožňuji s myšlenkou ukončené moderny, neznamená to, že odmítám veškeré Vattimovo smýšlení o postmoderně.

Je to právě úroveň změny, co určuje, kdy se jedná o pouhé přizpůsobení se podmínkám a kdy jde o definitivní opuštění modernity? Domnívám se, že jsem narazila na jeden ze základních problémů postmoderny, kdy není možné definitivně potvrdit ani samotnou existenci postmoderny jako takové. Samotná pluralita, kterážto je DNA postmodernity, znemožnila její identifikaci. Není totiž možné sjednotit názory a říct, který je pravdivý. Jedinou možností tak zůstává přiklonit se k tezi, která nám jako individualitám připadá nejbližší.

Stejně tak jsem i já stanula před rozhodnutím. Jak už jsem zmínila, rozhodla jsem se přijmout definici postmoderny, jako přímého pokračování moderny, přičemž se jedná, zjednodušeně řečeno, o přizpůsobení moderny, a to za účelem sebezáchovy. Postmodernita je pak pro mě tvořena bezpodmínečnou pluralitou, která dává prostor k vyjádření všem subkulturám. Toto vnímání postmoderny je určující pro zbytek mé práce.

Technika

Poté, co jsem se pokusila čtenáři přiblížit, jak tato práce přistupuje k pojmům jako moderna a postmoderna, je na čase zaměřit se na samotnou techniku. Přišel čas položit si následující otázky. Co je to technika? Kde se vzala a jakou podobu má dnes?

Do značné míry nám definování techniky komplikuje samotný český výraz technika, přičemž není bez potřebného kontextu jasné, zda hovoříme o technice jako prostředku, nebo o technice jako způsobu provádění nějaké činnosti. V následující kapitole se pokusím popsat stručně historii pojmu a tím stanovit vhodnou výchozí situaci pro zodpovězení otázky, co je vlastně onou postmoderní technikou.

Než se pustím do popisu vývoje pojmu techniky, je třeba zmínit ještě jeden jev týkající se vztahu techniky a technologie. Jedná se o zavádějící názvosloví, které se objevuje jako důsledek otevřené komunikace ve světě. Narážím zde na problém jazykových nepřesností. Této problematice se věnuje František Daneš ve svém článku *Technologie versus technika*.³² I on zastává názor, že je pojem technika na ústupu a že dochází ke stírání rozdílu mezi slovem technika a technologie. Tento jev je způsoben pronikáním anglických textů do ostatních zemí. „V angličtině se totiž užívá slovo *technique* pouze ve významu ‚speciální metoda provádění určité činnosti‘, kdežto primární význam slova technika v češtině, totiž ‚výrobní a pracovní zařízení‘, pokrývá v angličtině termín *technology*, který má ovšem zároveň i význam ‚postupy zpracování‘ (tak jako v češtině). Jinak řečeno, angličtina terminologicky neliší ‚výrobní prostředky‘ a ‚postupy zpracování‘ a obojí nazývá slovem jediným, *technology*.“³³ Tento důsledek postmoderní globalizace světa přispívá k celkové složitosti a nepřehlednosti okolo pojmu technika. Přitom je velmi důležité, aby právě tyto základní pojmy byly jasně a aktuálně definované.

Je na čase začít se ptát po vzniku pojmu technika. Rozhodla jsem se zde zařadit stručnou genealogii pojmu technika ze stejného důvodu jako popis modernity. Jednoduše je třeba znát výchozí podmínky. Technika svůj příběh začíná psát ve starověkém Řecku. „Starořecká *techné* byla chápána výrazně antropocentricky: implikovala nejen prostředky, nýbrž i praktické dovednosti, postupy, metody i účel lidské činnosti.“³⁴ Dá se tedy říct, že starořecký pojem fungoval podobně, jako ten náš v současnosti.

³² DANEŠ, František. *Technologie versus technika*. *Vesmír* [online]. 1994, 73(11) [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/technologie-versus-technika>

³³ Tamtéž

³⁴ ŠMAJS, Josef. *Sociální funkce vědy*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1988, s. 15.

Zjednodušeně lze říci, že se také jednalo jak o nástroje, tak postupy. Nicméně je tu jedna zásadní věc, díky které starořecká definice vyčnívá. „Obsah pojmu nebyl ovšem vázán jen na abiotickou oblast (řemeslo): techné znamenala přibližně totéž co umění či manuální dovednost a zahrnovala všechny specializované činnosti člověka, které neměly – z dnešního hlediska - jednoznačně teoretický charakter.“³⁵ Do oblasti techniky, z pohledu starořeckého, tak můžeme zahrnout veškerou praktickou činnost člověka. Samozřejmě i dnes hovoříme o technických oborech, jako je například architektura a věřím, že se technika stále více přibližuje lidské mysli ve smyslu tom, že vylepšila způsob jakýchkoliv lidských činností. Nicméně i přes to je dnešní pojem techniky vnímán spíše abioticky.

Postupem času se k pojmu technika, připojuje i další pojem a tím je technologie. A právě zde je potřeba začít rozlišovat modernistický přístup k technice. „Zatímco technologií zpravidla rozumíme proces záměrného technického přetváření přírody, (...) technika označuje umělý prostředek lidské cílevědomé aktivity, nástroj, stroj či automatický systém. Toto pojetí je ovšem částečně neadekvátní nové historické situaci.“³⁶ Modernitu jsem zde zmiňovala z prostého důvodu. Toto pojetí techniky a technologie je jednoduše až příliš zaměřené na průmysl a na spojení techniky pouze s mechanickou výrobou. Takto omezené vnímání techniky je, dle mého názoru, příliš modernistické, protože inklinuje k tomu, že technika je pouze prostředkem k výrobě a udržení stálého pokroku.

S rozvojem společnosti a s rostoucím působením techniky na člověka dochází k zastarávání definicí techniky, které jsou zaměřeny omezeně na techniku jako nástroj sloužící k výrobě. Vznikl tak problém, který spočíval v příliš moderním pojetí slova technika a nezahrnoval to, že se technika rychle šíří i do nevýrobních sfér společnosti. Co víc, objevuje se v oblasti lidského života, která se vůbec netýká práce, ale volného času. Tento problém do určité míry řeší definice N. A. Lochmaněnka, ten definuje techniku jako „systém prostředků vytvářených a užívaných v procesu práce i tvůrčí činnosti lidí v rámci určitých společenských výrobních vztahů, vedoucím ke zvýšení plodnosti práce či k dosažení jiného užitečného efektu a k uspokojení různorodých potřeb člověka v průběhu jeho vzájemného působení s prostředím.“³⁷ Lochmaněnko

³⁵ ŠMAJS, Josef. *Sociální funkce vědy*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1988, s. 15.

³⁶ Tamtéž, s. 15

³⁷ Tamtéž, s. 17.

v této definici velmi dobře zahrnuje právě onen přesun techniky z čistě výrobního sektoru, do sektoru privátního. Tato definice se zdá být poměrně vhodná, ale postrádá sociální funkci, kterou v dnešní době technika zastává. Stále se zde technika spojuje především s produkcí.

Otázkou tedy zůstává, jak by měla znít funkční definice techniky? Josef Šmajš definuje techniku velmi jednoduše, a přitom poměrně komplexně. „Technika představuje nástroj i způsob, jímž člověk překonává, doplňuje a rozvíjí biologicky danou omezenost svých fyzických a psychických schopností. Kompenzuje a substituuje lidské orgánové funkce, násobí efekt cílevědomého působení člověka na vnější skutečnost, již je dnes stále častěji také společnost a člověk sám.“³⁸ Josef Šmajš tak posunul definici techniky od vztahu technika-výroba/produkce, ke vztahu člověk-technika. V dnešní době, kdy technika pronikla do každodenního života člověka a posouvá lidské dovednosti na dosud nepoznanou úroveň, je třeba definovat techniku právě prostřednictvím jejího vztahu k člověku.

Takto by, dle mého názoru, měla být technika definována dnes. To ovšem neznamená, že by již neplatilo nazírání na techniku jako na výrobní oblast – technika se rozvíjí a pomalu prosakuje do všech oblastí, kde je ji třeba. V návaznosti na to je třeba rozvíjet i definici techniky. Domnívám se, že je třeba definici techniky postupně rozvíjet a nabalovat na ni významy, které technika postupně získává. Stále platí, že technika je sluhou člověka a ten teprve určuje, čím doopravdy je. Není důležité, zda jde o mechanickou výrobu nebo komunikaci v reálném čase napříč kontinenty, to vše umožňuje jedna a ta samá *technika*. José Ortega Y Gasset chápe techniku jako „úsilí šetřit úsilím“³⁹. Svým vnímáním techniky se příliš neliší od Josefa Šmajše. José Ortega Y Gasset vidí techniku jako „program činností, které nám umožní: 1) Zajistit uspokojení potřeb, přinejmenším těch základních. 2) Dosáhnout tohoto uspokojení s vynaložením minimálního úsilí. 3) Vytvořit zcela nové možnosti zhotovování předmětů, které nejsou v přirozenosti člověka: například možnost mořeplavby, létání, hovoru s protinožcem prostřednictvím telegrafu.“⁴⁰ Vidíme, že i pro něj byla technika jakýmsi vylepšením dovedností člověka, aby byl co nejefektivnější, přitom s minimem úsilí. Zároveň však

³⁸ ŠMAJS, Josef. *Sociální funkce vědy*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1988, s. 17.

³⁹ ORTEGA Y GASSET, José. *Úvaha o technice a jiné eseje o vědě a filosofii*. Praha: OIKOYMENH, 2011. Oikúmené (OIKOYMENH), s. 29. ISBN 978-807-2984-558.

⁴⁰ Tamtéž, s. 31

smýšlí o technice podobně, jako já. Podle Josého Ortegy Y Gasseta „Není člověka bez techniky. Tato technika se v nejvyšší míře různí a je mimořádně nestálá v závislosti na tom, jakou (a kolikerou) ideu blahobytu člověk v té které chvíli zrovna má.“⁴¹ Tímto Ortegovým Y Gassetovým citátem se snažím podložit své tvrzení, že technika je pouze nástrojem v rukou člověka a ten nese zodpovědnost za její využívání při dosahování svých cílů.

Ještě před závěrečným shrnutím si dovoluji malou odbočku. S ohledem na následující kapitolu je totiž třeba definovat, jak tento text pracuje s pojmem média. Pokud okleštíme tento pojem o lidská média, může být médium definováno jako „sdělovací prostředky a další prostředky komunikace, které zprostředkovávají kontakt mezi subjektem a objektem (...) Hlavní charakteristikou médií je, že jsou svou technickou povahou schopna přenášet různé informace.“⁴² Tato definice nám možná poskytuje určité ohraničení, ve kterém se můžeme pohybovat, avšak pro tuto práci je nedostatečná. První problém je v označení subjekt a objekt, které je typické především pro masová média, která mají především jednosměrnou povahu komunikace. Média v této práci jsou vnímána spíše jako obousměrný prostředek sloužící k efektivní, a především rovnocenné komunikaci. Efektivita této komunikace je dána digitalizací tohoto média. Proto je třeba se podívat na definici digitálních médií. „Označení nová média či – přesněji – digitální média se váže k platformě mediálních technologií, založených na digitálním, tedy numerickém zpracování dat. V širším slova smyslu koncept digitálních médií zahrnuje celé pole výpočetních, computerových technologií a s nimi spojených datových obsahů, v užším slova smyslu se pak vztahuje pouze k počítačově, tedy digitální technologií mediované komunikaci.“⁴³ Tato definice rozhodně lépe vyhovuje potřebám mé práce. Nedefinuje médium pouze jako masmédia, je tedy ve své podstatě velmi pružná, zároveň však jasně popisuje technickou podstatu média. Pro mou práci se tedy média stávají digitálním prostředkem pro rovnocennou komunikaci nejen mezi jednotlivcem a masou, ale také mezi jednotlivci, vědeckými obory a jednotlivými oblastmi společnosti.

⁴¹ ORTEGA Y GASSET, José. *Úvaha o technice a jiné eseje o vědě a filosofii*. Praha: OIKOYMENH, 2011. Oikúmené (OIKOYMENH), s. 30. ISBN 978-807-2984-558.

⁴² KOVÁŘ, Antonín. *Malý slovník propagace*. Brno: MOSPRA, 1995, s. 17.

⁴³ MACEK, Jakub. *Nová média. Revue pro média: Časopis pro kritickou reflexi médií* [online]. 2002, 2(4) [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/nova_media.htm

Ať už jde o Šmajsovu definici techniky nebo Mackovu definici digitálních médií, rozhodla jsem se tyto definice přijmout právě pro jejich otevřenost. Stejně jako Jakub Macek nedefinuje média podle subjektu a objektu, Josef Šmajš nedefinuje techniku z pohledu konkrétní oblasti, ve které technika působí. Zároveň je však soustředěná na člověka, který sám určuje, čím technika má být a k čemu mu má sloužit. Technika je pro účely této práce definována jako nástroj umožňující překonání, rozvíjení a doplnění biologické možnosti člověka a násobí tak jeho cílevědomé působení na vnější skutečnost. Takto otevřenou definici, můžeme aplikovat na vztah techniky, člověka a jakékoli další oblasti. V návaznosti na to sice má tato práce uspokojivou definici techniky, ale stále postrádá odpověď na otázku, co je tou tajemnou postmoderní technikou?

Média jako postmoderní technika

Předchozí úvodní kapitola do problematiky techniky nás přivedla k otázce, co je postmoderní technikou? V této kapitole se pokusím odpovědět na tuto otázku, a to s pomocí stanovení rysů, které by měla technika splňovat, aby mohla být považována za postmoderní. Další otázkou je, jaké místo má tato postmoderní technika ve společnosti. Pokud budeme čerpat z definice postmodernismu, kterou jsem si pro tuto práci výše stanovila, měla by předpokládaná odpověď na tuto otázku znít tak, že postmoderní technika by měla opustit svou jednotící funkci, kterou zastávala v moderně a být nástrojem postmodernímu pluralismu. Bude však tento předpoklad naplněn?

Lze předpokládat, že stejně jako se moderna transformovala v postmodernu, došlo k tomuto posunu i na poli techniky. Josef Šmajš možná následující citát nezamýšlel jako rozdělení techniky moderní a postmoderní, ale já se domnívám, že přesně odráží právě ten okamžik, kdy se jednota mění v pluralitu a jak tento posun působí na oblast techniky. „Teprve konkrétní sociálně ekonomické poměry, a v nich zejména vládnoucí sociálně ekonomické vztahy, které technika nejen zprostředkovává, nýbrž i umožňuje a zajišťuje, činí z ní dostatečně prostředek útlaku, vykořisťování a odcizení, nebo naopak, ve společnosti sociálně spravedlivé, důležitý a nezbytný prostředek lidského a společenského rozvoje.“⁴⁴ Tvrdím, že přesně toto je okamžik, kdy se moderní technika, užívaná k jednotě pokroku, mění v techniku postmoderní. V postmoderní společnosti, která by se měla vyznačovat globální rovností, tedy působí technika jako nástroj k jejímu fungování.

Lze tedy říci, že pokud má být technika postmoderní, měla by být prostředkem umožňující postmodernímu člověku být postmoderní. Toto tvrzení vychází z definice techniky v předchozí kapitole, kde je technika definována jako něco, co rozvíjí lidské schopnosti a dovednosti. Domnívám se, že právě proto by za postmoderní techniku měla být označována nová média, která umožňují lidem přístup k různým informacím a komunikačním kanálům, a to bez ohledu na omezení místa a času. Podobný přístup k technice má i Wolfgang Welsch, který se zabývá tím, která forma techniky má být postmodernou vítána a která naopak zatracována. „Pokud jsou nové komunikační technologie sjednocující a pokud operují ve prospěch dominance systému, staví se postmodernismus striktně proti nim; jsou však vítané tehdy (například svobodným

⁴⁴ ŠMAJS, Josef. *Sociální funkce vědy*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1988, s. 21

přístupem k databankám), mohou-li působit ve smyslu plurality a fungovat jako postmoderně demokratické životní formy.⁴⁵ To znamená, že jsou to právě ona výše zmíněná média, která Wolfgang Welsch chápe jako jedinou přijatelnou formu postmoderní techniky. Samozřejmě i toto mé tvrzení je podmíněno tím, jak daná média fungují. Pokud jsou prostředkem pro vyjádření všech menšin a subkultur a umožňují těmto skupinám se rovnocenně vyjadřovat, a to co možná nejotevřeněji, je tato forma techniky pro postmodernu nejen přijatelná, ale stávají se stavebním prvkem samotné postmoderny. Pouze média totalizující, které jsou prostředkem propagandistického hlásání jediného názoru, či jediné „pravdy“ jsou obrazem modernistické techniky a jako takové jsou postmodernou překonány a zatracovány.

Takovýto modernistický pohled na média je nám znám z díla Theodora Adorna „Ve skutečnosti je to kruh manipulace a retroaktivních potřeb, kruh, v němž vzniká stále užší jednota systému. Zamlčuje se přitom, že půda, na níž technika získává moc nad společnostmi, je mocí, kterou ekonomicky silnější vykonávají nad společnostmi.“⁴⁶ Theodor Adorno chápal média jako průmysl, který je pod kontrolou té nejmocnější části lidstva. Je třeba zmínit, že médium samo je jednoduše komunikačním kanálem a nemůžeme říct, že jako takové je totalizující. Pokud ho využívá jen jedna názorová skupina, může se stát tlampačem ideologie této skupiny. Nicméně pokud k médiím mají přístup různé subkultury, stávají se polem pro výměnu názorů. Pokud je společnost opravdu postmoderní, pak technika, kterou využívá ke své postmodernitě musí být zákonitě postmoderní. S internetem v čele, který je volným polem k vyjádření se, se média postupně mění na postmoderní formu techniky.

Další způsob, uvažování o technice v postmoderně představuje Jean-Francois Lyotard, kterého nelze v žádném případě opomenout. Ten popisuje posun od modernistické ideje techniky k postmoderní vědotechnice. „Zánik moderního projektu není nicméně nějakým úpadkem. Je provázen téměř exponenciálním rozvojem vědotechniky. Ve vědění a dovednostech nedochází a už nikdy nedojde k ztrátě a zpětnému pohybu, ledaže by lidstvo bylo zničeno. To je v historii zcela nová situace. (...) Dnes jsou pozoruhodné tři fakty: splynutí techniky a věd v nesmírný vědotechnický aparát; ve všech vědách revize nejen hypotéz nebo i ‚paradigmat‘, ale způsobů uvažování, logik pokládaných

⁴⁵ WELSCH, Wolfgang. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994, s. 53. ISBN 8071131040.

⁴⁶ ADORNO, Theodor W. *Dialektika osvícenství: filosofické fragmenty*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 124. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 9788072982677.

za ‚přirozené‘ a nezrušitelné: v matematické, fyzikální, astrofyzické, biologické teorii se to rojí paradoxy; a konečně kvalitativní proměna vyvolaná novými technologiemi: operace paměťové, posuzovací, kalkulační, gramatické, rétorické a poetické, operace logického zvažování a souzení (expertizy) jsou vykonávány stroji poslední generace. Jsou to protézy nahrazující řeč, to znamená myšlení, protézy zatím ještě nedokonalé, ale kterým je souzeno, aby se vytříbily v příštích desetiletích, až jejich logiky budou odpovídat logikám užívaným ve špičkovém výzkumu⁴⁷ Sám Jean-Francois Lyotard tedy vidí techniku ruku v ruce s vědou. Vědotechnika pak slouží k vylepšení jak životní úrovně, tak člověka jako takového. Spojení vědy a techniky je motivováno právě zlepšením životních podmínek a blahobytu.

Vylepšování člověka prostřednictvím vědotechniky je velkým tématem současné doby. Jde především o vztah člověk-stroj a vzájemné propojování těchto dvou jednotek. Řada teoretiků i vědců se touto problematikou zabývá, protože se jedná nejen o výzvu vědeckou, ale i etickou. Tímto tématem se zabývá například Kevin Warwick, který se intenzivně věnuje propojení mozku a stroje.

Pokud chceme hovořit o tomto pojetí techniky, nesmíme opomenout pojem, se kterým přichází Josef Kelemen - postmoderní stroj.⁴⁸ Postmoderní stroj je Kelemenovou snahou aktualizovat myšlení o vztahu člověk-stroj. Společně s Janou Horákovou se ve svém textu *Umění pro kyborga*⁴⁹ zabývají, podobně jako já výše, přerodem stroje v médium. Tito dva autoři ilustrují transformaci stroje v médium na oblasti umění. „V souladu s postmoderním chápáním, se stroj stal v dějinách kultury postupně nejen metaforickou pomůckou pro literární, divadelní nebo kinematografickou tematizaci určitých společenských jevů, problému, názorů a estetických koncepcí. Stal se i médiem pro rozsáhlou oblast umění, která se dnes nazývá uměním mediálním.“⁵⁰ Uměním a technikou se v této práci ještě budu dále zabývat. Nicméně je důležité poukázat na to, do jak široké oblasti v postmoderně technika zasahuje.

Ráda bych si nyní dovolila menší shrnutí, ve kterém bych chtěla čtenáři přiblížit svůj pohled na postmoderní techniku. Domnívám se, že ne všechna technika v postmoderně je

⁴⁷ LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 74. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

⁴⁸ KELEMEN, Jozef. *Postmoderný stroj*. Bratislava: F.R., 1998. ISBN 80-855-0845-1.

⁴⁹ HORÁKOVÁ, Jana a Jozef KELEMEN. Umění i pro kyborga. In: *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. s. 58-70. ISBN 978-80-87082-15-7.

⁵⁰ Tamtéž, s. 62

postmoderní technikou. Lze souhlasit s tím, že technika prosakuje do donedávna nepředstavitelných oblastí lidského života, lidské tělo nevyjímaje. Nicméně dle mého názoru nemůžeme o hovořit obecně postmoderní technice, neboť na umělém kloubu není nic postmoderního. Pouze technika umožňující člověku stát se postmoderním, může být nazývána postmoderní technikou. Takovou technikou jsou pak pro mne komunikační technologie.

Média, jako nástroj sloužící člověku k provádění postmodernity, nejsou pouze postmoderní formou techniky, tedy jen dílčí částí postmoderny. Tato práce chápe média jako něco, co je základním stavebním prvkem postmoderny. Pokud by nebyl prostředek, kterým bychom mohli vyprávět různé příběhy, kde bychom se mohli potkávat a diskutovat, a to nezávisle na prostoru, těžko bychom mohli rozvíjet postmodernitu. Podobně vnímá roli médií i Gianni Vattimo. Ten chápe postmoderní společnost jako „společnost všeobecné komunikace, společnost masmédií.“⁵¹ Pro Gianni Vattima jsou tedy média něčím charakterizujícím současnou společnost, něčím, co přímo stojí za zrodem této postmoderní společnosti. „U zrodu postmoderní společnosti stojí jako rozhodující masmédiá; (...) právě ona charakterizují tuto společnost ne jako transparentnější, odpovědnější, osvícenější, ale jako společnost složitější, nebo dokonce chaotickou (...) v tomto relativním chaosu lze hledat naději emancipace.“⁵² Je to právě ona emancipace všech doposud upozadovaných skupin, díky které se domnívám, že média jsou základním stavebním prvkem postmoderny. Dochází k objevování řady drobných příběhů, které vypráví historii těchto „nezobrazovaných“.

Nicméně je třeba si uvědomit, že svoboda informací, která je spojena s onou bezpodmínečně svobodnou komunikací vede k řadě dosud nevídaných problémů. V době absence jakékoli nadřazené jistoty je rozlišování „pravdy“ a vykonstruované reality jen a pouze na jednotlivci samotném. „Jaký smysl by měla svoboda informací nebo jen existence vícera rozhlasových a televizních kanálů ve světě, jehož normou by byla přesná reprodukce reality, dokonalá objektivita, úplné ztotožnění mapy s územím? Vskutku zintenzivnění prostředků informujících o skutečnosti z jejích nejrůznějších hledisek dělá stále méně představitelnou vlastní ideu nějaké reality.“⁵³ Tento Vattimův citát nás vede

⁵¹ VATTIMO, Gianni. *Transparentní společnost*. V Praze: Rubato, 2013, s. 15. Eseje (Rubato). ISBN 978-808-7705-094.

⁵² Tamtéž s. 20

⁵³ Tamtéž s. 23

k myšlence, že pokud jsme umožnili interpretaci jedné události ze všech možných hledisek, dospěli jsme k naprosté rezignaci na pravdu. Již není možné, a z hlediska postmoderny ani přípustné, stanovit jediné pravdivé vnímání reality. Každá skupina, každé hledisko utváří svou vlastní verzi reality, vzniká tak řada jednotlivých realit, z nichž některé nelze jednoduše propojit a vznikají tak konflikty. Domnívám se, že tyto konflikty vznikají jako doprovodný jev přechodu k nové společnosti.

Dostáváme se do doby, když společnost reálně čelí své postmodernitě a musí se s ní vyrovnat.

Toto reálné sebezpoznání společnosti je, podobně jako je tomu u jednotlivce, doprovázeno konflikty. Tento konflikt, stejně jako jakýkoli jiný, má dvě strany. Na jedné straně stojí ta část společnosti, která odvážně přijala za své pluralitní způsob myšlení a opustila tak jistotu jednoty. Na druhé straně stojí skupina, která dál nostalgicky lpí na vizi jedné pravdy, která je lákavá především svými jistotami. Alvin Toffler v této souvislosti hovoří o superzápasu. „Na jedné straně jsou stoupenci průmyslové minulosti, na druhé straně stále početnější miliony těch, kdo poznávají, že nejnaléhavější problémy světa se už nedají řešit v rámci průmyslového řádu. Tento konflikt je superzápasem zítřka.“⁵⁴ Může se zdát, že jsem se vzdálila od samotných médií. Je pravda, že média sama nemohou způsobovat ani řešit žádné problémy. V předchozí kapitole jsem zmínila, že média jsou sice technikou moderní doby, ale stále podléhají kontrole člověka, jsou pouhým nástrojem. Nicméně stejně tak jsou nástrojem postmodernity. To znamená, že v tomto „superzápasu“ sice média figurují, ale nejsou strůjcem samotného konfliktu, nýbrž nástrojem.

Zastávám názor, že tyto konflikty jsou známkou toho, že přerod v postmoderní společnost, tedy společnost založenou na komunikaci a pluralitě, ještě není dokončen. Domnívám se, že jsme svědky toho, kdy postmoderní způsob myšlení prosakuje do každodenního života, a to právě skrze nová komunikační média, která umožňují realizování postmodernity v praxi. Tento jev je doprovázen konfliktem starého a nového, tedy Tofflerovým superzápasem. Věřím, že skutečně stojíme na prahu nové civilizace - realizace postmoderní společnosti, to sebou ovšem nese řadu společenských a sociálních otřesů, které je třeba překonat.

⁵⁴ TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLER. *Nová civilizace: třetí vlna a její důsledky*. Praha: Dokořán, 2001, s. 22. Litera (Dokořán). ISBN 80-865-6900-4.

Dalším problémem je virtualizace reality. Tímto tématem se zabývá Jean Baudrillard. „Abstraction today is no longer that of the map, the double, the mirror or the concept. Simulation is no longer that of a territory, a referential being or a substance. It is the generation by models of a real without origin or reality: a hyperreal. The territory no longer precedes the map, nor survives it. Henceforth, it is the map that precedes the territory - precession of simulacra - it is the map that engenders the territory and if we were to revive the fable today, it would be the territory whose shreds are slowly rotting across the map.“⁵⁵ Ona hyperrealita, která postrádá originál, hrozí tím, že nám dá uvěřit iluzi, neexistujících událostí. V tomto případě je „pravda“ ohrožena přímo mizením skutečnosti. Jean Baudrillard je typickým skeptikem na poli techniky. Při četbě jeho děl, která jako by záměrně svým čtenářům komplikoval⁵⁶, nabýváme dojmu, že vše je pouhou simulací. Domnívám se, že jako ukázka problémů, které může postmoderní technika způsobovat, je Baudrillardovo vnímání konce reality, jako nadvlády hyperreality, tvořenou simulakry, jednou z nejlepších. Představuje totiž typickou kritiku aktuálního převádění čehokoli, co to alespoň minimálně umožňuje, na čisté informace. Jak jsme již zmínili, jedná se o doprovodný jev pohodlné a efektivní komunikace a kooperace současné doby.

Další pohled, kterým lze kriticky pohlížet na techniku v postmoderně, je řekněme obava z krize rozvoje komunikačních technologií. Obecně se nejedná pouze o komunikační technologie. V globálu jde o rychlost, kterou se technika rozvíjí. Při takovém tempu se pak může zdát, že nad tímto vývojem začínáme ztrácet kontrolu a spějeme někam, kde se nebude technika přizpůsobovat lidstvu, ale naopak lidstvo se bude muset ohýbat pod diktátem techniky. „Pokrok, tato kdysi nejextrémnější manifestace radikálního optimismu a příslib celosvětově sdíleného věčného štěstí, se přestěhoval ke zcela opačnému pólu dystopických a fatalistických předpovědí: nyní představuje hrozbu v podobě neústupné a nevyhnutelné změny, která místo aby věštila mír a úlevu, přináší jen neustálou krizi a stres a nedovolí chvíli odpočinku. (...) Místo velkých očekávání a sladkých snů přináší pokrok nespavost plnou nočních můr, v nichž člověk zůstává pozadu“⁵⁷ Technika nás tedy neustále žene ve vlastním tempu vpřed a dostáváme

⁵⁵ BAUDRILLARD, Jean. Simulacra and Simulations: from Jean Baudrillard, Selected Writings, ed. Mark Poster. In: *Stanford University* [online]. Stanford, California 94305, 1988 [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: https://web.stanford.edu/class/history34q/readings/Baudrillard/Baudrillard_Simulacra.html

⁵⁶ Podobně, jak to známe od Umberta Eca.

⁵⁷ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. XXI. Století, s. 19. ISBN 978-802-0016-560.

se tak do situace, kdy žijeme v permanentním strachu z neúspěchu, kdy budeme nevyhovujícím, zpomalujícím článkem v řetězci. „Protože nejsme schopni zpomalit deprimující tempo změny, natož předvídat a kontrolovat, k čemu tato změna spěje, soustředíme se na věci, které můžeme ovlivnit, (...) zaobíráme se sedmi příznaky rakoviny nebo pěti symptomy deprese (...) jinými slovy hledáme zástupné terče, do nichž bychom mohli vystřílet svůj nadbytečný existenciální strach.“⁵⁸ Tato paranoidní situace však hraje do karet skupině lidí, která touží tyto masy ovládat. Ona negativní globalizace, o které hovoří Zygmunt Bauman, není přímo kritikou globalizace jako takové, ale spíše krize médií, kdy mocní ve snaze svou moc posílit zasévají strach do společnosti, ve které se pak šíří panika z neznámého nepřítele. „Ve věku, kdy všechny velké ideje ztratily svou hodnověrnost, je strach z imaginárního nepřítele to jediné, co politikům může pomoci, aby se udrželi u moci.“⁵⁹ Já osobně bych nahradila *imaginárního nepřítele* *potencionálním* nepřítelem, tedy něčím, co nepřítel není, ale mohl by být, proto je třeba si dávat pozor. Zygmunt Bauman ve své kritice není rozhodně sám, samotný Jean-Francois Lyotard vyjádřil obavy z kontroly nad rychlým technologickým rozvojem. „Rozvoj vědotechniky se stal něčím, co přispívá k vzrůstu tohoto pocitu nevolnosti, a nikoli k jeho zmírnění. Jako pokrok už tento rozvoj označovat nemůžeme. Zdá se, že se pohybuje vpřed sám od sebe, vlastní silou, samopohybem, který je na nás nezávislý. Neodpovídá požadavkům vycházejícím z potřeb člověka. Naopak, zdá se, že lidské subjekty individuální nebo sociální jsou výsledky tohoto rozvoje a jejich důsledky napořád vychylovány z rovnováhy. Mám na mysli nejen důsledky materiální, ale také důsledky intelektuální a psychické. Jako by lidstvo bylo v situaci, kdy nestačí držet krok s oním procesem akumulace nových objektů praxe i myšlení.“⁶⁰ Stačí málo a lidstvo začne zaostávat za technikou, které by mělo být pánem. Jak by nám média mohla přerůst přes hlavu? Můžeme pozorovat jistý strach ze zahlcení informacemi. Již neexistuje nikdo, kdo by zvládl obsáhnout všechna data a pohlídat jejich věrohodnost. Proto je u postmoderní společnosti tak důležitá mediální gramotnost. Za mediální gramotností je považována „série komunikačních kompetencí, které zahrnují schopnost vyhledávat, analyzovat, hodnotit a dále předávat informace v nejrůznějších formátech. To znamená, že nezáleží na tom, zda se jedná o informace v tištěné, elektronické

⁵⁸ BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. XXI. Století, s. 20. ISBN 978-802-0016-560.

⁵⁹ Tamtéž, s. 24.

⁶⁰ LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 71. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

nebo digitální podobě a zda je získáváme z novin, rozhlasu, televize nebo Internetu. Mediálně gramotný člověk je schopen maximálně využívat dostupná média pro své vzdělání, osobní rozvoj a uspokojení potřeb.⁶¹ Je velmi důležité, aby postmoderní člověk uměl čelit nástrahám mediální mystifikace, protože již neexistuje žádná nadřazená instituce určující, co je pravda a co je správné.

Já osobně nejsem velkým zastáncem těchto katastrofických scénářů a stále vidím techniku jako nástroj sloužící člověku. Ano, technologie znatelně zrychlily tempo lidského života, ale nemyslím si, že by byly ony samy strůjcem výše popsaného strachu. Pokusím se to vysvětlit na příkladu. Médium samo o sobě je neškodné, dokud nepadne do špatných rukou. Toto už je bohužel riziko plurality. Hrozí, že ne všechny hlasy, kterým je umožněno být vyslyšeny, by vyslyšeny být měly. Nicméně stále jsou tu ostatní hlasy, které rozbíjí mocenské sítě a snaží se vnášet světlo do strachem zatemnělém pohledu na globalizaci světa, a to považuji za postmodernitu v praxi. I proto je v dnešní době důležité, aby byl člověk (chce-li obstát v postmoderním světě nejistot) znalý mediální gramotnosti. Jak jsem již zmínila, domnívám se, že lidstvo se právě sžívá se svou novou postmodernitou, takže se nacházíme v přelomové době, která se vyznačuje snahou o naučení se, jak s tímto novým smýšlením zacházet v praxi.

Cílem kapitoly bylo odpovědět na otázku, co je to postmoderní technika. Pokusila jsem se doložit postup, který jsem dospěla k názoru, že komunikační technologie jsou onou bájnou postmoderní technikou, která dává možnost společnosti stát se společností postmoderní. Nicméně zároveň jsem se zde pokusila upozornit na to, že i přes to, že technika prosakuje do donedávna nepředstavitelných oblastí lidského života, nelze mluvit o postmoderní technice v obecném slova smyslu. Tak lze hovořit pouze o technice v postmoderně. Postmoderní technika je tedy podoblastí techniky obecně. Technika v postmoderně je dalším tématem, které jsem v této kapitole čtenáři nabídla. Šlo mi především o to, ukázat, že idea techniky už není onou modernistickou modlou, ale je v postmoderně vystavena přísné kritice. Představila jsem tak stručné příklady takového kritického uvažování o směru a rychlosti, kterou se rozvoj techniky ubírá. Abych nezapomněla druhou otázku z úvodu, tedy jaké místo má postmoderní technika

⁶¹ VRÁNKOVÁ, Eva. Mediální gramotnost. *Revue pro média* [online]. 2004, 4.(8) [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/medialni_gramotnost.htm

ve společnosti. I přes výše popsané kritiky se stále domnívám, že je postmoderní technika pro současnou společnost nástrojem, jak se stát postmoderní.

Spojení vědy, techniky a umění: Naplnění postmodernity

Následující kapitola se zaměřuje na spojení vědy, techniky a umění z hlediska postmoderní filozofie. Tentokrát budu vycházet především z myšlenek Wolfganga Welsche o pluralitě v postmoderním světě. Ty tvoří širší kontext, ve kterém se budu tématem syntézy vědy, techniky a umění zabývat. Tato kapitola by měla představit několik tezí, které byly publikovány na téma spojení vědy, techniky a umění. Jedná se tak o prezentaci způsobů současného uvažování o spojení vědy, techniky a umění. Závěrem této kapitoly si dovoluji prezentovat i vlastní přístup k této problematice.

Na začátku této kapitoly je žádoucí připomenout si výsledky dosažené v předchozích kapitolách. Tato práce pracuje s definicí postmoderny jako přímého pokračování moderny, přičemž se jedná, zjednodušeně řečeno, o přizpůsobení moderny. Tato transformace má svým způsobem sebezáchovný charakter. Postmodernita je pak tvořena bezpodmínečnou pluralitou, která dává prostor k vyjádření všem subkulturám. Technika je pro mě především nástrojem, který rozvíjí lidské schopnosti a dovednosti. Postmoderní technikou jsou pak pro mne nová komunikační média. Wolfgang Welsch ve svém vnímání postmoderny striktně odmítá obecně totalizující model techniky. Výjimku však tvoří technika, která umožňuje pluralitu a rovnost mezi jednotlivými formami. Za takovou techniku já osobně považuji nové komunikační technologie, proto jsem se rozhodla popisovat spojení vědy a umění z pohledu vycházejícího především z myšlenek tohoto německého filozofa.

Tyto komunikační technologie, jak o nich uvažuje například také Gianni Vattimo, se staly prostředkem k vyjádření pro různé subkultury, které do té doby působily ve stínu modernistické jednoty. Tato média umožnila to, aby se technologie staly součástí postmoderny a přemostila tak propast mezi technocentrickou modernou a pluralitní postmodernou. Je tedy možné hovořit o postmoderní technice, která ale stále vychází ze své modernistické podoby.

Po této rekapitulaci již víme, jak se posunula technika od moderní do své postmoderní podoby. Tato kapitola se však zabývá především spoluprací mezi technikou, vědou a uměním. V této práci jsem se poměrně detailně zabývala postmoderní technikou. Nyní je tedy na místě, před samotným zkoumáním spojení techniky, vědy a umění, zaměřit se na vědu. Jak je to s postmoderní vědou? Jak se transformace moderny v postmodernu podepsala na takové stálici, jakou je věda?

Na otázku, jakým způsobem se věda proměňuje v návaznosti na proměny společnosti, odpoví sám otec postmoderny Jean-Francois Lyotard. „Vědění mění svůj statut současně s tím, jak společnosti vstupují do takzvaného postindustriálního věku a kultury do takzvaného věku postmoderního.“⁶² To znamená, že se nemění pouze vnitřní struktura vědy, ale také její samotné postavení ve společnosti. Otázkou však zůstává, jak se proměnila samotná věda. Co je postmoderní vědou? „Postmoderní vědění není pouze nástrojem moci. Zjemňuje naši vnímavost pro různost a stupňuje naši schopnost snášet nesouměřitelné. Svoji rozumnost nenachází v homologii expertů, nýbrž v paralogii vynalézajících.“⁶³ Moderní vědění bylo typické především svou jednotou, oproti tomu postmoderní vědění přijímá pluralitu.

Samotná idea vědy se změnila. V moderně šlo především o celkové poznání, moderna si kladla za cíl racionálně vysvětlit ideálně celou složitost vesmíru. „Věda byla dříve charakterizována jako metodické a systematické poznávání skutečnosti.“⁶⁴ Šlo tedy o jednotné poznání všeho. Modernistická věda si kladla za cíl především racionální poznání všech jevů, které člověka obklopují. Jak na takové poznání nahlíží postmodernismus? „Postmodernismus by pak odpovídal zpytování svědomí moderní doby. V něm novověký svět nahlédl svou konečnost, své omezení, svou hříšnost. UVědomil si, co moudří vždy věděli, totiž že lidskému poznání absolutní vědění nepřísluší, byť by šlo o poznání vědecké a objektivní.“⁶⁵ Lze tedy tvrdit, že pokud je postmoderna obecně kritickým přístupem k moderně, postmoderna ve vědě by měla fungovat podobně. Postmoderna upouští od potřeby vysvětlit a racionálně popsat veškeré objekty a jevy ve vesmíru. Zároveň rozvolnění modernistické ideje jednoty, která je nahrazena pluralismem se ve vědě projevuje individuálními pohledy na samotné vědění. „Každé poznání je činným vztahem k tomu, co poznává, čeho se týká (...) V tomto smyslu je každá pravda relativní – tj. k něčemu vztažená a závislá na kontextu. Takové poznání je relativní – je vztahem mezi poznávajícím a poznávaným.“⁶⁶ Vše je relativizováno a zásadním způsobem záleží na úhlu pohledu. Tři vědci mohou zkoumat

⁶² LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem*: Postmoderní situace. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 100. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

⁶³ Tamtéž, s. 99

⁶⁴ NEUBAUER, Zdeněk. *Přímluvce postmoderny*. Praha: Hrnčířství a nakladatelství, 1994. Scientia, s. 64. ISBN 80-711-1012-4.

⁶⁵ Tamtéž, s. 68

⁶⁶ Tamtéž, s. 69

jeden objekt, ale každý se dobere různého výsledku, protože každý jednotlivý výzkum probíhá z různých úhlů pohledu.

Vraťme se zpět k tématice této kapitoly. Je čas podívat se na první vztah interdisciplinárního trojúhelníku vědy, techniky a umění. Velký vliv technologického pokroku můžeme pozorovat už při postmoderní proměně vědy. Tento posun komentuje Jean-Francois Lyotard takto: „Dopad těchto technologických proměn na vědění musí být, zdá se, značný. Vědění je nebo bude jimi ovlivněno ve svých dvou základních funkcích, kterými jsou výzkum a předávání znalostí.“⁶⁷ Technika totiž hraje zásadní roli v experimentech, tedy přímo při potvrzování teorií. Nás ale zajímá především virtualizace vědění, umožňující efektivní využívání komunikačních technologií. „Lze rozumně odhadovat, že zmnohonásobení informačních aparátů ovlivňuje a bude ovlivňovat cirkulaci znalostí v stejné míře, v jaké ji ovlivnila nejprve cirkulace lidí (dopravní prostředky) a později cirkulace zvuků a obrazů (sdělovací prostředky).“⁶⁸ Veškeré vědění z jednotlivých vědních oborů je díky technickému pokroku šířeno mnohem dále. Díky tomu dochází k šíření vědění i mezi jednotlivými obory, které jich mohou využívat a podávat tak komplexnějších výsledků.

Věda a technika se tak k sobě dostávají ještě blíže než kdy před tím. Technika vstupuje i do sféry šíření vědění a zásadně tak ovlivňuje strukturu vědy, která se díky technice stává více interdisciplinární. Pokud se vědní obory otevírají spolupráci mezi sebou, proč by tato otevřenost nemohla zavládnout i mezi vědou a uměním?

Věda a technika k sobě měli vždy blízko a jak bylo výše doloženo, prakticky nemohou fungovat jedna bez druhé, nicméně nyní se k této dvojici přidává další společník a tím je právě umění. V praxi můžeme vidět několik příkladů tohoto spojení, například bioart, který je přímo učebnicovým spojením vědy a umění. Nicméně na poli teoretickém se diskutuje například i o tom, co umění a vědu spojuje a co je naopak rozděluje. Zdá se, že je stále třeba obhajovat spojení mezi vědou a uměním. Řada autorů tak poukazuje na podobnosti spojující vědu a umění.

Miloš Dokulil se takto zabývá myšlenkou, že vědu a umění spojuje touha po poznání. Aby mohl určit vztah mezi vědou a uměním, musel tyto oblasti vymezit. „Díky vědě

⁶⁷ LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem*: Postmoderní situace. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 100. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

⁶⁸ Tamtéž, s. 101

poznáváme realitu jako především soubor obecných a objektivně testovatelných tvrzení o ní, takže dospíváme k celostnímu – a sjednocujícímu, vnitřně konzistentnímu – pohledu.⁶⁹ Toto tvrzení je dle Dokulila platné jak pro přírodní vědy, tak pro humanitní obory. Oproti tomu umění „mohlo sice zprostředkovaně být také jistým sdělením, ale jako výtvar nemělo nic společného přímo s kognicí. Umění přece vždy bylo a dosud je především tvorbou!“⁷⁰ Jednoduše řečeno umění spíše obohacovalo realitu, ale nemělo ambici ji jakýmkoli způsobem dekódovat. Proti této myšlence lze namítnout, že při sestavování vědeckých teorií se taktéž jedná o tvorbu. Nicméně jsem si jistá, že pádným protiargumentem by v tomto případě bylo, že proces tvorby je možná podobný, ale výsledkem jsou dva rozdílné způsoby působení na realitu.

Takovýchto podobných uvažování o rozdílech a podobnostech mezi vědou a uměním je řada. Dále můžeme jmenovat Jiřího Fialu, který se zabývá vědou jako oblastí objektivní a uměním jako spíše subjektivní oblastí. „Důležitým rysem objektivní je její sdělitelnost – všichni, kdo nejsou zrovna líní či hodně hloupí, mohou výsledkům vědy v principu porozumět, navíc všichni stejně (...) Umělecká díla jsou naproti tomu subjektivní, jsou to výtvary lidského ducha – fikce, výmysly. Nereprodukuje či nenapodobuje něco, nýbrž to něco teprve tvoří. Právě proto nemohou být intersubjektivně, tedy objektivně vyloženy.“⁷¹ Pozorný čtenář si může povšimnout, že vnímání Dokulila a Fialy si je v mnohém podobné, minimálně mají podobně nastavenou výchozí popis rozdílu mezi vědou a uměním. Nicméně Fiala se zabývá právě onou samozřejmostí pojmů objektivní a subjektivní a dochází k tvrzení, že „Pokud tedy je rozlišování mezi objektivním a subjektivním neudržitelné, padá tím i rozlišování mezi vědou a uměním, které by se na něm zakládalo.“⁷² Fiala chápe vědu a umění rozdílné v závislosti na kontextu. Pokud budeme srovnávat umění a vědu necitlivě bez ohledu na kontext, nemůže být toto srovnávání bráno seriózně.

Na těchto příkladech můžeme vidět, že uvažování o spojení vědy a umění je poměrně běžný. Diskuze, která se na toto téma vede je zaměřená především na komparaci

⁶⁹ DOKUTIL, Miloš. Umění jako poznání?: Jaký je vztah mezi vědou a uměním? In: MICHAL GIBODA (ED.) a [MILOŠ DOKULIL .. ET AL.]. *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 12. ISBN 978-808-7082-157.

⁷⁰ Tamtéž s. 13

⁷¹ FIALA, Jiří. Citlivost na souvislosti. In: MICHAL GIBODA (ED.) a [MILOŠ DOKULIL .. ET AL.]. *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 21. ISBN 978-808-7082-157

⁷² Tamtéž, s. 22

těchto dvou oblastí a hledání společných nebo rozdílných charakteristik. Tyto myšlenky, ať už jsou jakkoli přínosné, pouze popisují spojitosti mezi vědou a uměním.

Ráda bych nyní prezentovala svůj přístup k této problematice. Základní otázku zde spatřuji v tom, proč k tomuto spojení došlo. Následující citát Miroslava Petříčka ze sborníku *Mosty a propasti mezi vědou a uměním* celkem hezky vystihuje mou základní domněnku, že spojení vědy, techniky a umění je důsledkem znovunabyté rovnocennosti těchto oblastí, která vedla k efektivnější komunikaci a spolupráci. „Věda, technologie a umění spolu – právě ve věku médií – mnohem těsněji komunikují než kdykoli předtím.“⁷³ Domnívám se, že je to právě komunikace, která umožnila, aby tyto tři oblasti – oblast umění, vědy a techniky – byly opět schopny spolu znovu kooperovat. Je dobré si v tuto chvíli uvědomit, že věda a umění byly od renesance striktně oddělovány. Až s nástupem postmoderny, její radikální plurality, je možné, aby spolu tyto dvě oblasti znovu rovnocenně komunikovaly a daly tak vzniknout nové kooperaci.

V úvodu této kapitoly jsem zmínila, že postmoderna je transformací moderny pro aktuální podmínky. Na základě této myšlenky se dále domnívám, že strategie kooperace, kterou přijala věda, technika a umění je podobnou transformací umění. Tedy transformací ve formu, která má lepší šanci na přežití.

Gilles Lipovetsky o postmodernismu v umění říká „umělecký projev postmodernismu – avantgarda – je u konce s dechem, přešlapuje na místě a místo invence se jen s obměnami opakuje.“⁷⁴ Domnívám se, že umění v technologiích a vědě našlo svou naději na přežití. Spolupráce umění s vědou a technikou ji posunulo na novou úroveň. Umění začíná čerpat z nových technologií a vědních poznatků a vzniká tak mezioborová forma umění. Takovou mezioborovou formou umění je například také umění nových médií, kde technologičtí experti a umělci pracují ruku v ruce. Zároveň si troufám tvrdit, že výše zmíněná strategie kooperace, vedoucí k propojování oborů, není strategií pro přežití pouze pro umění, ale pro celou postmoderní společnost.

Ráda bych závěrem shrnula své myšlenky, a to v odpovědi na otázku, co je tedy oním naplněním postmodernity ve spojení vědy a umění. Jestliže chápeme postmodernu jako

⁷³ PETŘÍČEK, Miroslav. Věda a umění ve věku nových médií. In: *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 93. ISBN 978-808-7082-157.

⁷⁴ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008. Střed (Prostor), s. 187. ISBN 978-80-7260-190-5.

jakousi modernu 2.0, přičemž postmodernita je tvořena radikální pluralitou, je jejím naplněním právě výše zmíněná kooperativní strategie mezi dvěma více či méně odlišnými obory. Umění se transformovalo a přizpůsobilo novým podmínkám a navázalo spolupráci s vědou a technikou. Tento stav je umožněn otevřeností oborů, které mezi sebou efektivně šíří své poznatky a postupy, což je umožněno dosud nevídanými možnostmi komunikace mezi těmito obory. Interdisciplinarita se tak stala pro umění, nadneseně řečeno, jakousi strategií pro přežití. Je však tato kooperační strategie spásnou pouze pro umění?

Interdisciplinarita a postmoderní technika

Tato kapitola má za cíl nastínit vztah, mezi současnou interdisciplinaritou a postmoderní technikou. Po úvodu do problematiky interdisciplinarity se zde pokusím odpovědět na otázku, jak spolu interdisciplinarita a postmoderní technika souvisí. V kapitole pojednávající o spojení vědy, techniky a umění jsem vyjádřila své přesvědčení, že strategie kooperace vedoucí k propojování oborů není strategií pro přežití pouze pro umění, ale pro celou postmoderní společnost. Zde se k tomuto tvrzení vrátím a pokusím se ho zhodnotit.

Jak jsem již poukázala v kapitole o spojení vědy, techniky a umění, můžeme si všimnout dlouhodobě trvajících prosakování mezi pevně danými hranicemi jednotlivých oblastí. Toto větší či menší prolínání můžeme pozorovat ve vědě, umění, ale i politice a ekonomice. V této kapitole si budeme všimnout především interdisciplinarity ve vědě, nicméně se domnívám, že všechny poznatky, ke kterým zde dospěji jsou obecně aplikovatelné, na kteroukoli oblast. Podobně, jak spolu vědní obory sdílejí nástroje i poznatky, tak spolu úzce spolupracují ekonomové se sociology a politici například s ekology, podobně se i umění otevírá jakýmkoli výzvám a je ochotné čerpat inspiraci prakticky odkudkoli. Tento jev popisuje už v 90. letech například Julie Thompson Klein, v našem prostředí s mírným zpožděním Eliška Walterová nebo Vladimír Spousta. „Dochází k prostupování hranic — vzájemnému prolínání zájmových sfér tradičních, již strukturovaných vědních disciplín a míšení druhů, uplatňují se metody „vypůjčování“ z jiných oborů.“⁷⁵ Takto popisuje tento jev právě Vladimír Spousta, který se zaměřil na prolínání vědních oborů. Vladimír Spousta vnímá jako interdisciplinární i sdílení stejných předmětů zájmu. To znamená, že i když je na tento předmět nahlíženo z různých úhlů, jedná se o interdisciplinární zkoumání dané problematiky. Takovýto přístup je pak „uplatňován všude tam, kde je třeba zkoumat složitý problém, jehož řešení přesahuje hranice jednoho vědního oboru, kde je třeba zkoumat vztahy mezi jednotlivými vědními disciplínami nebo nalézt odpovědi na celý komplex otázek.“⁷⁶ Jednoduše řečeno interdisciplinarita je zapotřebí všude tam, kde šířka problému přesahuje šířku záběru jednoho oboru, případně oblasti.

⁷⁵ SPOUSTA, Vladimír. Interdisciplinarita a mezioborové vztahy se zřetelem k uměnovýchovným předmětům. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.: U, Řada pedagogická. Brno: Masarykova Univerzita, 1997, s. 49. ISBN 80-210-1753-8.

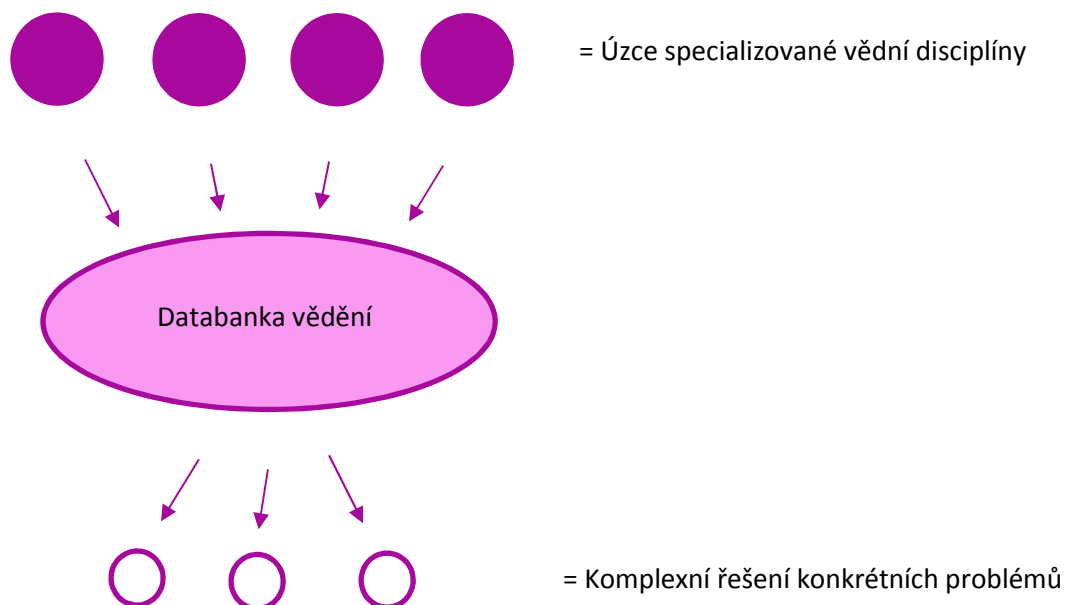
⁷⁶ Tamtéž, str. 50

Neschopnost jednotlivých oborů řešit komplexní problémy, pramení z tendence štěpit vědu do specializovaných oborů. Tyto poměrně úzce zaměřené vědní obory pak jen těžko dokáží čelit komplexním problémům. „Aktuální potřeba integrace, kooperace a vzájemného ovlivňování a zužitkovávání výsledků práce dílčích, úzce specializovaných vědních disciplín vede pak nejen ke vzniku nových, hraničních vědních oborů, ale i k interdisciplinárnímu bádání, které vyžaduje komplexní přístup, společnou metodologii výzkumu a ‚sehraný‘ tým specialistů z různých oborů.“⁷⁷ Paradoxně tak znovu dochází ke spojování úzce profilovaných disciplín do širších celků. Nicméně v tomto případě jsou disciplíny stále jasně definované a oddělitelné. Pouze propůjčují metody, případně odborníky, kteří přispívají k vyřešení problému. Lze říci, že pro každý problém vzniká skupina odborníků, metod nebo nástrojů, která dokáže nejlépe tomuto problému čelit. „Vznikají nová odvětví činnosti a obory intelektuální práce, spojené týmy, hybridní oblasti, srovnávací studie, vypůjčování z jiných oborů a množství sjednocených holistických perspektiv, které vytlačují tradiční oblasti poznání.“⁷⁸ Na základě této citace jsem došla k domněnce, že současná věda je spíše databankou znalostí, metod a nástrojů, ze které můžeme v případě potřeby vybírat jednotky, kterých nám je třeba k vyřešení určitého problému. Jednotlivé disciplíny pak neřeší problémy, ale generují dílčí vědění, které je k dispozici k sestavení komplexního řešení problému. Pro lepší pochopení mé myšlenky přikládám schéma, zobrazující výše popsany systém.

⁷⁷ SPOUSTA, Vladimír. Interdisciplinarita a mezioborové vztahy se zřetelem k uměnovýchovným předmětům. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.: U, Řada pedagogická. Brno: Masarykova Univerzita, 1997, s. 51. ISBN 80-210-1753-8.

⁷⁸ Alma mater: revue pro vysoké školy. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, s. 357. ISSN 1210-0544.

Schéma č. 1: Postmoderní věda

Pokud se podíváme na samotná interdisciplinární řešení, vidíme jednotný systém, pracující ve spolupráci, směřující k jedinému společnému cíli. „Všechny interdisciplinární činnosti mají společné kořeny – myšlenku jednoty a syntézy, evokující společnou epistemologii konvergence.“⁷⁹ Zde vidíme, že i samotná postmoderní věda stále staví na moderních základech. Lze totiž říci, že sice opustila jednotu racionalizace, ale zároveň model jednoty přesto neztrácuje. Nezbývá nám než si položit otázku, zda jde pouze o spojování poznatků do jednoho komplexu vědění, nebo zda tu hovoříme o novém vývojovém stádiu vědy? Osobě sympatizuji s pojmem *interdisciplinární model vědy*, který zahrnuje autonomii jednotlivých specializovaných vědních disciplín, ale zároveň připouští komplexní vědění. „Kořeny pojmu mají vztah k myšlence sjednocené vědy, obecného poznání, syntézy a sjednocení vědění.“⁸⁰ Znovu se vracíme k tomu, že postmoderna revitalizuje moderní pojetí světa. Jednotné vědění zůstává zachováno, ale je ve své podstatě heterogenní.

⁷⁹ Alma mater: revue pro vysoké školy. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, s. 357. ISSN 1210-0544.

⁸⁰ Tamtéž, s. 359

Juli T. Klein popisuje čím se od moderny interdisciplinarita stala. „In what is a decidedly rich and crowded history, the modern concept of interdisciplinarity has been shaped in four major ways:

1. by attempts to retain and, in many cases, reestablish historical ideas of unity and synthesis;
2. by the emergence of organized programs in research and education;
3. by the broadening of traditional disciplines;
4. by the emergence of identifiable interdisciplinary movements.“⁸¹

Interdisciplinarita se z původní myšlenky jednoty a syntézy poznání stala nástrojem sloužícím nové vědě k organizaci jejího poznání. Jak jsem již výše naznačila, tato potřeba interdisciplinárních řešení ve světě úzce profilovaných vědních oborů, vznikla poměrně pragmatickým způsobem. Nejde o návrat osvícenské ideje jednoty vědění, aleo praktickou potřebu řešit reálné problémy. „Interdisciplinaritě byla přisouzena přednostní funkce v řešení reálných společenských problémů a ozřejmena byla smysluplnost produkování nových vědeckých poznatků směřujících k sjednocení vědy. Argument, že komplexní problémy společnosti vyžadují interdisciplinární řešení, známý od počátku století, byl přijat v situaci urgentní potřeby jako výzva pro hledání praktických řešení a opatření.“⁸² Interdisciplinární model vědy je tedy výsledkem uspokojování potřeb každodenní životní praxe. Nejde o žádný ideologický posun, jen praktický rozvoj společnosti.

Pokud se chceme bavit o interdisciplinaritě, měl by tento pojem být jasně definován. Stejně tak je tu řada pojmů, které jsou s interdisciplinaritou zaměňovány, přitom obsahově se jedná o rozdílné pojmy. Mezi tyto pojmy patří multidisciplinarita, cross-disciplinarita nebo transdisciplinarita. Pro účel rozdělení těchto pojmů jsem použila definice Elišky Walterové, a to z jednoho prostého důvodu – jasně definují míru rozpuštění hranic mezi jednotlivými obory. Pojmy jsou seřazeny podle míry interakce mezi obory od nejméně kooperující po totální rozpuštění hranic.

⁸¹ KLEIN, Juli Thompsen. *Interdisciplinarity: history, theory, and practice*. 3. print. Detroit: Wayne State Univ. Press, 1993, s. 22-24. ISBN 978-081-4320-884.

⁸² *Alma mater: revue pro vysoké školy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity arlovy, 1996, s. 363. ISSN 1210-0544.

Multidisciplinarita - „představuje juxtapozici disciplín. (...) Vztahy disciplín jsou v tomto případě kumulativní, nejde o skutečné propojení, kooperaci nebo explicitní vztahy, a dokonce ani o účelový eklektismus. Participující disciplíny se navzájem neobohacují.“⁸³

Pluridisciplinarita – „jednotlivé obory vytvářejí propojené bloky, z nichž se skládá celý výzkum nebo kurz. Ani zde nejde o mezidisciplinaritu.“⁸⁴

Cross-disciplinární témata – „znamenají kvalitativní krok směrem k interdisciplinaritě, využívají podoborů v jedné disciplíně a jsou jí kontrolovány.“⁸⁵

Interdisciplinarita - „je definována novým analytickým cílem získat poznání problému. Vyžaduje komplexní přístup, tj. společnou metodologii výzkumu, společně definované pojmy od počátku projektu a odborníky, kteří jsou speciálně vyškoleni pro práci v integrovaném týmu.“⁸⁶

Transdisciplinarita – „je definována jako úplné rozbití hranic mezi disciplínami a porušení zákonitostí všech zúčastněných disciplín. Disciplíny se stávají irelevantními. (...) Transdisciplinarita přechází ve vznik nového oboru.“⁸⁷

Nyní je na čase zaměřit se na postmoderní techniku. J, jak jsem slíbila v úvodu pokusím se odpovědět na otázku, jaký vztah spojuje interdisciplinaritu a postmoderní techniku. Pozorný čtenář si možná vzpomene, že v kapitole pojednávající o spojení vědy, techniky a umění jsem vyjádřila své přesvědčení, že strategie kooperace, vedoucí k propojování oborů, není strategií pro přežití pouze pro umění, ale pro celou postmoderní společnost. Nastal čas se k tomuto tvrzení vrátit.

Interdisciplinarita je systém nejen založený na efektivní komunikaci mezi jednotlivými oblastmi, ale díky enormnímu množství nakumulovaného vědění i na efektivním zpracování informací. Pokud je vědění převedeno do strojového jazyka, stává se třídění a sdílení těchto poznatků mnohem jednodušší. Stejně tak se zjednodušuje i kooperace mezi jednotlivými oblastmi. „Je známo, jak se tím, že se přístroje normalizují, miniaturizují a široce uplatňují v obchodní síti, pozměňují už dnes operace získávání,

⁸³ *Alma mater: revue pro vysoké školy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity arlovy, 1996, s. 364. ISSN 1210-0544.

⁸⁴ Tamtéž, s. 364

⁸⁵ Tamtéž, s. 364

⁸⁶ Tamtéž, s. 364

⁸⁷ Tamtéž, s. 364

třídění a používání i zužitkovávání znalostí Lze rozumně odhadovat, že zmnohonásobení informačních aparátů ovlivňuje a bude ovlivňovat cirkulaci znalostí v stejné míře, v jaké ji ovlivnila nejprve cirkulace lidí (dopravní prostředky) a později cirkulace zvuků a obrazů (sdělovací prostředky), Při této obecné proměně nezůstává povaha vědění nedotčena. Přejít do nových kanálů a stát se operativní může poznatek jen tehdy, jestliže může být převeden v informační kvanta.⁸⁸ Tento Lyotardův příspěvek nás přivádí k tomu, proč je pro interdisciplinaritu postmoderní technika tak důležitá.

Bylo by naivní tvrdit, že interdisciplinarita je tu jen a pouze díky komunikačním technologiím, nicméně ty znatelně zlepšují podmínky pro tuto mezioborovou kooperační strategii. Pochopitelně stále jsou tu komunikačních bariéry, které však nejsou technické podstaty. Hovořím tu o bariérách v kontextu každého jednotlivého interdisciplinárního týmu. Neschopnost komunikace (nikoli její nemožnost), spolupráce, nesprávná metodologie nebo špatné definování pojmů. Potenciál interdisciplinarity zde byl vždy, ale nikdy nebyla tak nepostradatelnou strategií pro čelení problémům dnešní globální společnosti.

Pavel Smetana ve svém úvodu k publikaci *Mosty a propasti mezi vědou a uměním* vyslovuje myšlenku, že multidisciplinarita je možná klíčovým konceptem pro přežití společnosti 21. století.⁸⁹ Domnívám se, že i on měl na mysli především efektivní spolupráci mezi jednotlivými oblastmi. Dostáváme se tedy k samotné myšlence, že interdisciplinarita může být oním záchranným konceptem pro naše přežití.

Pokud se zamyslíme nad tím, jakou má naše současná společnost podobu, dospějeme k názoru, že je vskutku komplexní. Snažíme se bourat hranice, budovat informační dálnice, spojovat protilehlá místa na Zemi ve reálném čase. Jak už jsem v této práci několikrát zmínila, pluralita a otevřenost jsou strategie postmoderní společnosti. „Uzavřené systémy se otevírají, nebo mizí zcela, jiné se snaží brzdit změny a vrátit se do minulosti. Takový návrat je anachronismem, o čemž mj. svědčí uzavřené univerzální totalitní a fundamentalistické systémy. Otázka demokracie a volnosti, plurality a spolupráce je kardinální pro budoucí vývoj světa, nemá-li dojít k jeho zániku.“⁹⁰

⁸⁸ LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 100-101. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

⁸⁹ SMETANA, Pavel. Několik slov úvodem. In: *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. 2010, s. 7. ISBN 978-80-87082-15-7.

⁹⁰ *Alma mater: revue pro vysoké školy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, s. 358. ISSN 1210-0544.

Pokud máme takto komplexní společnost, která stírá hranice vědecké, politické a kulturní, jsou i její problémy komplexní a táhnou se napříč širokým spektrem oblastí. Proto se domnívám, že strategií, pro řešení těchto problémů postmoderní společnosti je právě interdisciplinarita, která stejně jako dobře funguje ve vědě, může fungovat i v aplikaci na problémy společnosti. „Podmínkou vytváření globální kultury je nejen mezikulturní komunikace, ale mnohem hlubší proniknutí do podstaty světových ideologií a národních kultur.“⁹¹ Pokud budou existovat týmy specialistů z různých oblastí, kteří spolu budou umět kooperovat a který postmoderní technika umožní efektivní komunikaci a správu poznatků, pak budeme schopni čelit všem problémům současné otevřené společnosti.

Závěrem této kapitoly je překvapivě prostá a pragmatická odpověď na otázku jaký vztah panuje mezi interdisciplinaritou a postmoderní technikou. Postmoderní technika nám umožňuje vynalézat ucelená řešení komplexních problémů, kterým dnešní globalizovaná společnost musí čelit. Interdisciplinarita je sice způsobem, jak dojít k těmto řešením, avšak postmoderní technika je nepostradatelným pomocníkem k efektivní komunikaci a kooperaci, které jsou tak nezbytné k dosažení této interdisciplinaritě.

⁹¹ *Alma mater: revue pro vysoké školy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996, s. 358. ISSN 1210-0544.

Pokrok v postmoderně

Ráda bych se nyní věnovala pojmu, který blízce souvisí s oblastí techniky, a sice pojmu pokrok. Věda a technika byly a možná stále jsou s pokrokem přímo spojené. Pokrok v moderně měl sloužit k emancipaci celého lidstva. Dá se říct, že technika sloužila v moderně k pokroku, byla jeho nástrojem. Jak je to s pokrokem dnes? Tato kapitola by měla představit několik tezí, které byly publikovány na téma techniky a pokroku. V průběhu této kapitoly si dovoluji prezentovat i vlastní přístup k této problematice.

Nejprve by bylo záhodno přiblížit si, jak byl pokrok vnímán v moderně, neboť v úvodu do moderny jsem této problematice příliš nevěnovala. Nicméně i z tohoto mého úvodu můžeme vytušit, co pokrok pro modernu znamenal. Řekli jsme si, že například moderní umění uznávalo jen to, co bylo nové a originální. Zakládalo si na tom, že směřovalo dopředu. Podobně tak celá moderní společnost směřovala jednotně tím správným směrem. „Právě k této hodnotě se vztahuje označení moderna: novověk sebe sama chápe za pokrokovou, tedy moderní dobu. My bychom řekli, že novověk je dobou modernosti, epochou kultu pokroku.“⁹² Zdeněk Neubauer chápe tedy pokrok jako něco přímo elementárně typického pro modernu. Čím však byla tato touha po pokroku motivována?

Pro Jean-Francois Lyotarda je pokrok motivován emancipací lidstva. „Myšlení i aktivita XIX. a XX. století jsou ovládány Ideou emancipace lidstva. Tato idea se formuje na konci XVIII. století ve filosofii osvícenství a ve Francouzské revoluci. Pokrok věd, techniky, umění a politických svobod má osvobodit celé lidstvo od nevědomosti, chudoby, nevzdělanosti a despotismu, a vytvoří nejenom šťastné lidi, ale zejména díky školství i osvícené občany, kteří budou pány svého osudu“⁹³ Pokrok se tedy nevztahoval pouze k průmyslu, jak by se zprvu mohlo zdát. Jedná se spíše o jakousi jednotu pokroku, pokroku společnosti, a to v celé své šíři. „Tato idea možného, pravděpodobného nebo nutného pokroku měla své kořeny v jistotě, že rozvoj umění, techniky, znalostí a svobody bude na prospěch lidstvu v jeho celku.“⁹⁴ Tato myšlenka je, v případě, že vnímáte společnost jednotně jako homogenní celek, vskutku bezchybná. Pokud je společnost chápána jako jednolitá masa, obecný pokrok znamená svobodu pro společnost

⁹² NEUBAUER, Zdeněk. *Přímluvce postmoderny*. Praha: Hrnčířství a nakladatelství, 1994. Scientia, s. 60. ISBN 80-711-1012-4.

⁹³ LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 73. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

⁹⁴ Tamtéž, s. 70

jako celek. Co se ale s ideou pokroku stane, když rozdělíme společnost na množinu skupin různých názorů?

Než si odpovíme na tuto otázku, ráda bych se pozastavila nad tím, jak se idea pokroku snoubí s definicí postmodernismu, jako přímého pokračování moderny. Již dříve jsem zmínila, že se moderna musela vzdát části své modernity, aby se mohla stát postmodernou. Jednalo se o veskrze sebekritický proces. Co se v tomto procesu stalo s pokrokem? Na tuto otázku velmi výstižně odpovídá Zdeněk Neubauer. „Nakonec – po mnoha peripetiích, občas komických, většinou však hrůzně tragických – bylo i moderní myšlení nuceno uznat, že vývoj neznamená vždy jen další postup správný směrem a že daleko častěji představuje zásadní obrat – odchylku od směru dosavadního. (...) Dodnes je revize minulých pravd a nauk – dříve rovněž dokázaných a vědeckých – interpretována jako další pokrok, nikdy jako ústup.“⁹⁵ Na základě tohoto lze říci, že samotné přehodnocení modernity je vlastně pokrokem. Došlo totiž k onomu odchýlení od dosavadního směru k jinému, lépe vyhovujícímu. Tyto myšlenky jsou, to přiznávám, poměrně modernistické, ale je třeba si uvědomit, že předmětem tohoto pokroku byla právě samotná moderna.

Nyní bych se ráda vrátila k otázce, co se s ideou pokroku stane, když rozbijeme jednotnou společnost na společnost heterogenní? Jean-Francois Lyotard o tomto přechodu říká toto: „můžeme pozorovat a konstatovat jakýsi zánik oné důvěry, kterou západní člověk dvou posledních století choval k principu obecného pokroku lidstva.“⁹⁶ Můžeme z tohoto citátu vyrozumět, že společnost přestává omlouvat jakýsi „pokrok za každou cenu“? Dá se souhlasit s tím, že to tak vypadá. Uvědomujeme si, že pokrok, který se neohlíží na životní prostředí a lidské zdroje, není „správný“⁹⁷. Důkazem tohoto tvrzení mohou být různé značky vznikající na podporu této myšlenky, jako je Fair trade, Bio a mnohé další.

Dochází tedy k jistému společenskému zpytování svědomí? Snažíme se napravit, co moderní pokrok způsobil? Osobně se přikláním k názoru, že tomu tak je. Jean-Francois Lyotard připomíná, že je důležité na chyby minulosti nezapomínat a připustit si je, aby mohly být napraveny. „Všechna ta zranění lze vyznačit nějakými jmény. Ta jsou

⁹⁵ NEUBAUER, Zdeněk. *Přímluvce postmoderny*. Praha: Hrnčířství a nakladatelství, 1994. Scientia, s. 63. ISBN 80-711-1012-4.

⁹⁶ LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 70. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

⁹⁷ Ráda bych upozornila, že se k otázce toho, kdo určuje, co je a není správné v této kapitole ještě vrátíme.

rozeseta ve sféře našeho nevědomí jako skryté zábrany, které nedovolují klidně pokračovat v ‚moderním projektu‘. Pod záminkou, že tento projekt hledí uchránit, muži a ženy mé generace přinucovali v Německu po čtyřicet let své děti k mlčení o nacistickém intermezzu. Tento interdikt znemožňující anamnézu může být symbolem pro celý Západ. Je možné, aby existoval pokrok bez anamnézy? Skrze bolestné propracování anamnéza vede k zvládnutí onoho truchlení, kterým je provázáno odpoutávání od vazeb a citových prožitků všeho druhu - lásek i děsů -, které jsou spojeny s těmito jmény.⁹⁸ Možná se stydíme za nekompromisní pokrok v moderně, ale je dobré si přiznat, že jsme jako společnost chybovali, přehodnotit směr, kterým se vydáváme, ale zároveň nenechat zapomenout na vlastní chyby, protože možná jen tak máme naději na „pokrok“.

Pokud bych měla shrnout dosavadní obsah kapitoly, došla jsem k závěru, že postmoderní společnost přehodnocuje ideu pokroku. Jak jsem již zmínila pokrok byl v moderně především jednotícím prvkem. Jaké místo má tedy v pluralitní postmoderně? Můžeme ještě vůbec hovořit o pokroku? „Modernita nás v průběhu přinejmenším dvou století naučila přát si rozšíření politických svobod, věd, umění a techniky. Naučila nás legitimizovat toto přání, protože tento pokrok, jak tvrdila, má lidstvo osvobodit od despotismu, nevědomosti, barbarství a bídy. Republika, toť občanské lidstvo. Tento pokrok dnes postupuje vpřed pod ostýchavějším jménem rozvoj. Ale stalo se nemožným, legitimizovat rozvoj příslibem emancipace celého lidstva.“⁹⁹ Jean-Francois Lyotard v tomto příspěvku naráží na to, proč nemůže být pokrok nadále motivován emancipací celého lidstva. Ono lidstvo totiž ztratilo svou jednotu.

Zde narážíme na zásadní problém postmoderního rozvoje. Kdo bude určovat jeho směr, ve společnosti různých pravd, kdy tyto různé pravdy jsou si rovny? Podle Lyotarda je odpovědí na tuto otázku právě rovnocennost mezi různými skupinami. „Lid vede sám se sebou debatu o tom, co je spravedlivé a nespravedlivé, právě tak jako společenství vědců vede debatu o tom, co je pravdivé a co nepravdivé“¹⁰⁰ Lidstvo samo se tedy má dohodnout jakým směrem rozvoj půjde? Osobně vidím, samozřejmě s ohledem na definici postmoderny, kterou jsem přijala, celý problém trochu jinak. A přivedl mě na něj následující citát Zdeňka Neubauera, který jsem se rozhodla sem umístit, aby čtenář

⁹⁸ LYOTARD, Jean-Francois. O postmodernismu: *Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 73-74. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

⁹⁹ Tamtéž, s. 82

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 134

pochopil, z čeho má myšlenka vychází. „Možných způsobů, jak překračovat současné je bezpočet. Který je ten správný? Jest nějaký správný? (...) O tom, který směr vývoje nakonec převládne rozhodují nejrůznější okolnosti – mnohdy záleží pouze na náhodě. Rozhodně však směr vývoje není předem dán, objektivně určen nějakou skutečnou správností a pravdivostí, jak jsme si donedávna mysleli.“¹⁰¹ Onen neurčitý počet možností, jak překonávat současné, mě přivedl na myšlenku, že pokud postmoderní společnost pohřbila velká vyprávění, proč by směr rozvoje měl být pouze jeden? Tvrdím, že postmoderní verze pokroku je roztržena do množiny dílčích drobných rozvojų. Rozvoj jedním, ne však jediným směrem může otevírat další možnosti rozvoje. Postmoderní rozvoj si tak můžeme představit jako síť různých směrů rozvoje, kterése navzájem proplétají, obohacují a znovu opouštějí. Takto já osobně vidím postmoderní rozvoj, a sice jako rozšiřování vědění a možností člověka, nikoli jako pokrok jedním správným směrem.

Nicméně ani tento rozvoj se neobejde bez techniky a s ní spojené vědy.¹⁰² Zde se konečně dostáváme k technice. Totiž nabízí se otázka, jak dosáhnout takového rozvoje? Je třeba, aby jednotlivé směry spolu mohli komunikovat a sdílet poznatky. Zde přichází na řadu naše postmoderní technika, tedy média a vůbec obecně fungující model komunikace. Je důležité, aby spolu jednotlivé oblasti efektivně komunikovali, protože jedině tak může docházet ke spolupráci a šíření informací a nástrojů. Tento model kooperace jsem již popisovala při spolupráci mezi vědou a uměním. Nemá tedy smysl tento jev zde znovu popisovat.

Zajímavé jsou však Lyotardovy myšlenky na téma toho, kdo tento rozvoj zajišťuje a kde se tito lidé berou. Jak jsem již zmínila, je to právě lid, který určuje směr rozvoje, pokud však na sebe vzalo lidstvo břímě takové zodpovědnosti, jak je na tento úkol připravováno? Jean-Francois Lyotard zastává názor, že je to vysokoškolská výuka, která připravuje populaci na to, jak správně řídit rozvoj. „Jestliže výuka má zajišťovat nejenom reprodukci kompetencí, ale jejich další pokrok, bylo by tudíž zapotřebí, abyse předávání vědění neomezovalo jen na předávání informací, nýbrž aby zahrnovalo i osvojování si všech procedur, které jsou s to zlepšovat schopnost propojovat oblasti,

¹⁰¹ NEUBAUER, Zdeněk. *Přímluvce postmoderny*. Praha: Hrnčířství a nakladatelství, 1994. Scientia, s. 63. ISBN 80-711-1012-4.

¹⁰² Sám Lyotard, který je hlavním zdrojem myšlenek pro tuto kapitolu spojuje vědu a techniku do současné vědo-techniky

kteří tradiční organizace vědění navzájem žárlivě izoluje.¹⁰³ Vracím se tedy znovu k oné interdisciplinárnosti, na kterou jsem v této práci již několikrát zmínila. Zde o ní mluvíme v kontextu rozvoje, tedy konečně v poměrně obecném měřítku. Jak jsem již zmínila, rozvoj jde různými směry, nicméně tyto směry spolu komunikují a dochází k šíření poznatků mezi informatikou a medicínou a vznikají tak nové dosud nepoznané obory. K této vzájemné spolupráci musí být lidstvo vedeno, aby mohlo všestranně posuzovat své problémy a na základě toho určit vhodný směr dalšího rozvoje.

Připouštím, že je zde stále jedna nezodpovězená otázka. Co nebo kdo v postmodernismu motivuje rozvoj? Ve své podstatě už v této práci byla tato otázka zodpovězena. V kapitole o postmoderní technice jsem uvedla Lyotardovu myšlenku, že rozvoj vědy a techniky je motivován potřebami člověka. Domnívám se, že stejný princip můžeme aplikovat i na rozvoj obecně. Rozvoj vedený takzvaně do šířky umožňuje lidstvu čelit složitým problémům. Potřebuje-li například lidstvo globálně žít déle, musí se sociologie, psychologie a medicína spojit dohromady a řešit tento problém v celé své šíři. Lidstvo není již nadále motivováno k tomu racionálně vysvětlit veškeré zemské i mimozemské jevy, ale rozvíjí oblasti, které mu pomohou čelit problémům.

Závěrem nezbyvá než odpovědět na otázku, čím se v postmoderně pokrok stal? Pokrok byl podstatou moderny, s jejím přehodnocením tak došlo i ke kritickému zhodnocení samotné ideje pokroku. V postmoderně došlo k odmítnutí pokroku, který nebral ohledy jak na ekologii, tak na etiku. Zároveň již pokrok není nadále motivován obecnou emancipací lidstva. V pluralitním světě, ve kterém již neexistuje jediný správný směr rozvoje, určuje směr rozvoje lid sám. Díky tomu je rozvoj motivován především lidskými potřebami. Pokud jde o ústřední hrdinku práce – techniku – jedná se o nástroj k provádění tohoto rozvoje. Lidstvo totiž čelí složitým problémům, přičemž je třeba, aby spolu spolupracovaly a komunikovaly jednotlivé oblasti, které jsou rozvíjeny.

¹⁰³ LYOTARD, Jean-Francois. O postmodernismu: *Postmoderno vysvětlované dětem: Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 160. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.

Technika v období postmoderny

Ráda bych nyní čtenáře uvedla do závěrečné kapitoly, která má za cíl shrnout myšlenky této práce a naplnit tak její cíl. Cílem této práce je popsat postoj, který zastává postmoderna k problematice techniky. K naplnění tohoto cíle nám pomohou koncentrované odpovědi na výzkumné otázky, které si tato práce stanovila. Při sumarizaci odpovědí na tyto otázky jsem vynechala citace, které v předchozích kapitolách sloužily jako argumentace k potvrzování mých předpokladů, neboť si je čtenář může velmi snadno v textu dohledat a připomenout sám.

Co je postmoderní technika?

Pro tuto práci byla přijata definice postmoderny, která říká, že postmoderna je přímým pokračováním moderny, přičemž se jedná, zjednodušeně řečeno, o přizpůsobení moderny, a to za účelem sebezáchovy. Postmodernita je pak tvořena bezpodmínečnou pluralitou, která dává prostor k vyjádření všem subkulturám. Stejně jako se moderna transformovala v postmodernu, došlo k tomuto posunu i na poli techniky. V rámci této práce bylo ukázáno, že se moderní technika užívaná k jednotě pokroku mění v techniku postmoderní. Technika se tak stává nástrojem sloužícím společnosti k dosažení postmodernity. Tato proměna vedla ke zformování hlavního rysu postmoderní techniky. Tímto rysem je, že pokud má být technika postmoderní, měla by být prostředkem umožňujícím postmodernímu člověku být postmoderní. Tento rys byl stanoven na základě definice techniky jako něčeho, co rozvíjí lidské schopnosti a dovednosti. Technikou splňující tento rys jsou tak nová média, která umožňují lidem přístup k různým informacím a umožňují jim efektivní komunikaci nezávisle na místě a času.

I zde je však třeba na celou problematiku médií nahlížet realisticky. Média, stejně jako jakákoli jiná technika, jsou pouhým nástrojem v rukou člověka. To znamená, že záleží pouze na člověku, jakým způsobem bude tento nástroj využívat. Pokud jsou tato média prostředkem pro vyjádření všech menšin a subkultur a umožňují těmto skupinám se rovnocenně vyjadřovat, a to co možná nejotevřeněji, je tato forma techniky pro postmodernu vítaným pomocníkem. Co víc, média se stávají stavebním prvkem samotné postmoderny. Pouze totalizující média, která slouží pouze propagandistickému šíření jediného správného názoru, či jediné „pravdy“, jsou obrazem modernistické techniky a jako takové jsou postmodernou zatraceny a překonány. Je žádoucí mít stále na paměti, že média jsou pouhým komunikačním kanálem a jako taková mají potenciál být

postmoderní technikou, a to v případě, že jsou prostředkem k vyjádření se všech, tedy polem pro otevřenou výměnu názorů.

Stanovením postmoderní techniky se zde však objevuje problém zařazení tohoto pojmu. V této práci se čtenář setkává se striktním rozlišením pojmu postmoderní technika a technika v postmoderně. V době postmoderny prorůstá technika i do těch oblastí lidského života, pro které bylo donedávna spojení s technikou nepředstavitelné. Takovou oblastí je například samotné lidské tělo, diskuze kolem spojení člověk-stroj je v dnešní době velmi živá. Vědotechnika, která umožňuje vylepšování lidského těla a stejně tak životní úrovně je příkladem techniky v postmoderně. Jako taková totiž nemůže být označována jako postmoderní technika, protože neumožňuje společnosti naplnit postmodernitu tak jako to umožňují nová média. Ačkoli je tato technika využívána v postmoderně, jedná se stále o modernistický druh techniky. Právě proto je tak důležité důsledně rozlišovat pojmy postmoderní technika a technika v postmoderně.

Jak si ale stojí samotná postmoderní technika v postmoderně? Pluralita je jedním ze základních rysů postmoderny. Díky tomu, že si společnost našla nástroj, prostřednictvím kterého lze této pluralitě dosáhnout, objevují se i problémy, kterým musí tato společnost čelit. Hovoříme tu o ztrátě jakékoli jistoty. Postmoderní společnost, která dá vyslyšet všem názorům, ztrácí jistotu jedné pravdy. Již nejde s jistotou říct, která interpretace dané události nebo jevu je správná, protože samotná postmoderna na tento systém jednotného vnímání reality rezignovala. Každá skupina, každé hledisko utváří svou vlastní verzi reality, vzniká tak řada jednotlivých realit. Díky efektivní formě sdílení tohoto vnímání do sebe často tyto unikátní reality narážejí a vznikají konflikty. Domnívám se, že tyto konflikty jsou důkazem toho, že společnost ještě není zcela postmoderní a že stále nepřijala ono tolerantní pluralitní stanovisko k ostatním názorům. Dostali jsme se do doby, kdy musíme plně čelit vlastní postmodernitě a konečně se s ní začít vyrovnávat.

Výše popsaná ztráta jistoty jediné pravdy vede k zvýšeným nárokům na postmoderního člověka. Takovýto postmoderní člověk nahlíží na techniku s neustálým podezřením. Hrozí mu totiž, že stále se zvyšující tempo vývoje techniky způsobí, že člověk sám přestane tomuto tempu stačit. V takové situaci by technika přestala přizpůsobovat svět člověku, ale člověk sám by se musel začít přizpůsobovat technice. Další hrozbou je ztráta kontroly nad informacemi. Narůstající množství informací, které jsou člověku k dispozici

prostřednictvím nových médií, nabylo takového rozměru, že již neexistuje nikdo, kdo by mohl tyto informace obsáhnout a kontrolovat je.

Pokusila jsem se doložit postup, při kterém jsem dospěla k názoru, že nové komunikační technologie jsou onou bájnou postmoderní technikou, která dává společnosti stát se společností postmoderní. Nicméně zároveň jsem se zde pokusila upozornit na to, že i přes to, že technika prosakuje do dříve nepředstavitelných oblastí lidského života, nelze mluvit o postmoderní technice v obecném slova smyslu. Tak lze hovořit pouze o technice v postmoderně. Postmoderní technika je tedy podoblastí techniky obecně. Zároveň šlo o to, ukázat, že na ideu techniky už není nazíráno s typicky modernistickým nadšením, kdy technika vedla společnost vstříc zářné budoucnosti. Stejně jako se postmoderna dívá kriticky na modernu, i na samotnou techniku je nahlíženo přísně kriticky. Představila jsem tak stručné příklady takového kritického uvažování o směru a rychlosti, kterou se rozvoj techniky ubírá. Nicméně i přes tento kritický přístup jsme to stále my sami, kdo určuje podstatu techniky. I postmoderní technika je stále pouhým nástrojem v rukou člověka a pomáhá mu k dosahování jeho cílů

Jak naplňuje spojení techniky, vědy a umění postmodernitu?

Tuto otázku si lze položit i naopak, tedy jak působí proměna moderny v postmodernu na proměnu umění? V kapitole zabývající se touto otázkou se velká část textu věnuje i proměnám ve vědě. To je velmi důležité, a to z důvodu toho, že věda se stává silně interdisciplinární a ve spojení s postmoderní technikou, která umožňuje vědecké výsledky šířit dál než pouze na vědecké půdě, otevírá své poznání dalším oborům. Dochází tak k mezioborovému šíření poznatků, které vede k novým interdisciplinárním formám. Díky postmoderní technice, prostřednictvím které spolu mohou jednotlivé oblasti efektivně komunikovat a postmoderní pluralitě, díky které dochází k emancipaci jednotlivých oblastí, které jsou si opět rovny, dochází k tomu, že umění může velmi jednoduše čerpat svou inspiraci z vědeckotechnické oblasti. Vzniká tak nový model kooperace mezi těmito oblastmi. Čím je tato nová spolupráce způsobena? Tento inspirační obrat umění k technice můžeme chápat i jako jakýsi pud sebezáchovy. Často se hovoří o vyčerpání avantgardy, že umění ustrnulo v jakési recyklaci sebe samého. Je možné, že se umění obrátilo k interdisciplinaritě ve snaze o přežití? Domnívám se, že tomu tak je. Spolupráce umění s vědou a technikou jej posunulo na novou úroveň. Umění začíná čerpat z nových technologií a vzniká tak mezioborová oblast umění nových médií, kde vědci a umělci pracují ruku v ruce. Díky rychlému vývoji

vědy a techniky se stávají inspirační zdroje umění nevyčerpatelné, a to ať už mluvíme o případech, kdy je technika obsahem umění nebo jeho nástrojem.

Pokud se moderna ve snaze o autokritiku transformovala v postmodernu, kde je možné volné šíření poznání a názorů, pak se domnívám, že kooperativní model, který funguje mezi vědou, technikou a uměním je právě oním naplněním postmodernity. Jedná se o emancipaci jednotlivých oblastí, které spolu navázali fungující spolupráci, přičemž postmoderní technika zde zajišťuje efektivní komunikaci mezi těmito oblastmi.

Jak souvisí postmoderní technika s interdisciplinaritou?

Než se dostaneme k samotné odpovědi na tuto otázku, považuji za správné upřesnit, proč hovoříme zrovna o interdisciplinaritě. Můžeme si všimnout dlouhodobě trvajících prosakování mezi pevně danými hranicemi jednotlivých oblastí. Vzniká řada nových oborů, které jsou založeny na mezioborové spolupráci. Tato situace se netýká jen vědy a umění. Vždyť celá politika je mezioborovou oblastí, stejně tak ekonomie. Kdy však začala být interdisciplinarita tak důležitá? Globalizace kultury vedla k potřebě komplexního vnímání světa. I problémy, kterým musí společnost čelit, jsou velmi komplexní povahy. Jejich řešení proto vyžadují komplexní přístup. Opustili jsme sice totalitu jednoty, kterou hlásala moderna, ale paradoxně znovu dochází ke spojování úzce profilovaných disciplín do komplexnějších celků. Tato singularita však není totalitní, jednotlivé oblasti jsou jasně definované a oddělitelné. Pouze spolu sdílí metody, případně odborníky, kteří přispívají k vyřešení problému v celé jeho šíři. Sdílení mezi jednotlivými oblastmi (případně obory, mluvíme-li o vědě) je základním kamenem v pyramidě řešení komplexních problémů. Současná věda je spíše databankou znalostí, metod a nástrojů, ze které můžeme v případě potřeby vybírat jednotky, kterých je třeba k vyřešení určitého problému. Jednotlivé disciplíny pak neřeší problémy, ale generují dílčí vědění, které je k dispozici pro sestavení komplexního řešení problému. Můžeme zde vidět jasné kořeny v moderním přístupu k vědění, které však bylo při transformaci v postmodernu revitalizováno do podoby vyhovující postmoderní době, kdy zde vidíme komplexní jednotné vědění, které je ale ve své podstatě stále heterogenní. Nicméně interdisciplinaritu nemůžeme chápat jako ideologický posun, jako spíše posun, který je založený na potřebě řešit komplexní problémy.

Nyní je nasnadě konečně odpovědět na otázku zastřešující tyto řádky. Jaký vztah tedy spojuje interdisciplinaritu a postmoderní techniku? Interdisciplinarita je systém nejen

založený na efektivní komunikaci mezi jednotlivými oblastmi, ale díky enormnímu množství nakumulovaného vědění i na efektivním zpracování informací. Pokud je vědění převedeno na informace, stává se nejen třídění, ale i sdílení těchto poznatků mnohem jednodušší. Stejně tak se zjednodušuje i komunikace a kooperace mezi jednotlivými oblastmi. Nová komunikační média znatelně zlepšují podmínky pro tuto mezioborovou kooperační strategii. Pochopitelně stále jsou tu komunikačních bariéry, které ale nejsou technické podstaty. Hovořím tu o bariérách v kontextu každého jednotlivého interdisciplinárního týmu, například neschopnost komunikace (nikoli její nemožnost), spolupráce, nesprávná metodologie nebo špatné definování pojmů. Potenciál interdisciplinarity zde byl vždy, ale nikdy nebyla tak nepostradatelnou strategií pro čelení problémům dnešní globální společnosti. Zároveň nebyla nikdy interdisciplinarity tak snadno technicky proveditelná.

Jednoduše řečeno postmoderní technika nám umožňuje dopracovat se k uceleným řešením komplexních problémů, kterým musí čelit dnešní společnost, která pozbyla jakýchkoli hranic, a to i těch kulturních. Interdisciplinarity je sice způsobem, jak dojít k těmto řešením, avšak postmoderní technika je nepostradatelným pomocníkem zajišťujícím efektivní komunikaci a kooperaci, které jsou tak nezbytné k dosažení této interdisciplinarity.

Jak se proměnila idea pokroku v postmoderně?

Pokrok byl jakousi elementární částicí moderny, měl vést k emancipaci celého lidstva. Prostřednictvím pokroku moderní společnost směřovala tím jediným správným směrem. Technika sloužila jako nástroj k realizaci tohoto pokroku. Idea pokroku, který je ku prospěchu celé společnosti je naprosto v pořádku do chvíle, kdy je společnost charakteristická svou jednotou. S přehodnocením moderny tak došlo i ke kritickému zhodnocení samotné ideji pokroku. Co se tedy stalo s ideou pokroku poté, co se společnost změnila v heterogenní? Lze hovořit o tom, že samotné kritické přehodnocení modernity je vlastně jakýmsi pokrokem. I zde totiž došlo k odklonu od již nevyhovujícího směru k jinému, lépe vyhovujícímu. Tyto myšlenky jsou, to přiznávám, poměrně modernistické, ale je třeba si uvědomit, že předmětem tohoto pokroku byla právě samotná moderna. Jak se tedy proměnila modernistická idea pokroku v postmoderně? Došlo k odmítnutí pokroku, který nebral ohledy jak na ekologii, tak na etiku. Dochází k onomu postmodernímu zpytování svědomí, kdy moderní pokrok „šel přes mrtvoly“ a to ve jménu vyššího blaha celé moderní společnosti. Nadále však pokrok

není motivován obecnou emancipací lidstva. V pluralitním světě, ve kterém již neexistuje jediný správný směr rozvoje, určuje směr rozvoje lid sám. Je však třeba si uvědomit, že pokud má lidstvo samo rozhodovat o tom, kterým směrem se má rozvoj společnosti ubírat, je třeba ho na tento těžký úděl připravovat. Postmoderní rozvoj se stejně jako sama pluralitní postmoderní společnost nemůže rozvíjet jedním jediným správným směrem. Postmoderna na jedinou správnou cestu rezignovala, díky tomu je rozvoj motivován především lidskými potřebami. Již není cílem všeobecné racionální poznání světa, ale rozvoj společnosti a vědění vedoucí k řešení problémů společnosti. Techniku pak chápeme jako nástroj k provádění tohoto rozvoje. Lidstvo totiž čelí složitým problémům, přičemž je třeba, aby spolu spolupracovali a komunikovali jednotlivé oblasti, které jsou rozvíjeny.

Technika v období postmoderny

Tato práce dospěla do míst, kde je třeba naplnit její cíl. Je na čase popsat postoj, který zastává postmoderna k problematice techniky. Práce si jasně definovala chápání postmoderny i to jakým způsobem je technika využívána. Nyní je na čase tyto poznatky shrnout a vyvodit z nich jasný závěr.

Technika se sama o sobě nezměnila, změnilo se její využití

Technika jako taková zde byla již dávno před modernou, dá se říct, že provázela člověka na jeho cestě ode vždycky. Nicméně v období moderny se technice věnuje velká pozornost, přičemž se technika stává základním stavebním kamenem modernismu, a to doslova. V čase moderny je technika uctívána a stává se novým náboženstvím této éry. Právě proto je technika pro modernismus tak typická. Nicméně mění se vůbec napříč staletími účel techniky? Technika je pro účely této práce definovaná jako nástroj umožňující překonání, rozvíjení a doplnění biologické možnosti člověka a násobí tak jeho cílevědomé působení na vnější skutečnost. Takto definovaná technika je svým způsobem nezávislá na „ideologii“ ani na současném smýšlení o světě. Jako taková je stále a pouze nástrojem k realizaci aktuálních snah společnosti. V moderně byla technika nástrojem pokroku. Pokroku, který byl hnacím motorem moderny. Stejně tak se technika stala nástrojem umožňující racionalizaci světa. I když se postmoderní společnost oprostila od jednoty pokroku a radikální racionalizace světa, můžeme prohlásit, že se změnila i technika? Technika, alespoň podle zde použité definice, se nezměnila. Změnily se pouze cíle, kterých má být prostřednictvím techniky dosaženo. Samozřejmě je třeba uznat, že se technika každým dnem mění a vyvíjí, a to co bylo žhavou novinkou včera, je dnes již dávno zastaralým kusem elektroodpadu. Rychlost, kterou nabral vývoj techniky je dosud nevídaná. Nicméně i přes to, že technika stále mění svoji formu, její účel je stále stejný. Technika je stále tím stejným nástrojem, který člověk využívá k naplnění svých potřeb, tužeb a ambicí. To znamená, že se nemění technika jako taková, mění se pouze cíle, kterých má být prostřednictvím techniky dosaženo. Jak se tedy tyto cíle mění v období postmoderny? Jaká je postmoderní idea techniky?

Technika je nástrojem k dosažení postmodernity

S ohledem na předchozí odstavec lze říci, že pokud má být technika postmoderní, měla by být prostředkem umožňující postmodernímu člověku být postmoderní. Postmoderna je přímým pokračováním moderny, přičemž se jedná, zjednodušeně řečeno, o přizpůsobení moderny, a to za účelem sebezáchovy. Postmodernita je pak tvořena

bezpodmínečnou pluralitou, která dává prostor k vyjádření všem subkulturám. Podle této definice postmoderny, by postmoderní technika měla zprostředkovávat možnost k provádění této výše popsané bezpodmínečné plurality. To znamená, že se jedná o techniku, která umožňuje být slyšen všem těm, které moderní velká vyprávění zastiňovala, a tak jim nedala možnost být vyslyšen. Takovouto technikou jsou v intencích této práce nová média, která jsou dostupná, otevřená a dokáží oslovit široké masy lidí, které na toto sdělení mohou ihned reagovat, a to nezávisle na čase a prostoru. Efektivní komunikace je pro postmodernu velmi důležitá. Postmoderní technika zajišťující tuto komunikaci tak přináší dosud nevídané možnosti. Díky efektivní komunikaci spolu mohou jednotlivé oblasti a obory společnosti mnohem lépe komunikovat. Jen těžko bychom mohli hovořit o globální společnosti, nebýt nových médií. Nová média, umožňují efektivní komunikaci napříč kontinenty. Tato komunikace je základní podmínkou vzniku globální kultury. Nová média se tak stala onou přízračnou postmoderní technikou. Technikou, která umožňuje každému z nás objevit svou postmodernitu a rozvíjet ji. Síla společnosti již nespočívá v její jednotě, ale naopak v její diversifikaci. Postmoderní technika tedy již neslouží k emancipaci lidstva jako celku, není nástrojem pokroku, který směřuje jediným správným směrem. Nyní technika slouží k emancipaci každého jednotlivce.

Technika je nepostradatelná

Jen těžko si můžeme představit modernu bez techniky, je pevně zapsaná do charakteristiky této éry. Jak ale vidíme, technika jako nástroj, prostřednictvím kterého můžeme naplňovat svůj cíl být postmoderní, je pro nás bohužel stejně nepostradatelná, jako byla pro zavrženou modernu. Nemá smysl zde znovu omílat rozdíly mezi moderní ideou techniky a tou postmoderní. Nicméně je zde rozdíl, který se v této sumarizaci ještě neobjevil. Tímto rozdílem je to, jakým způsobem je na techniku v postmoderně nazíráno. V tomto případě je jedno, zda hovoříme o postmoderní technice nebo obecně o technice v postmoderně. Moderna se k technice stavěla s velkým nadšením a do značné míry si neuvědomovala, že bezhlavé a nekontrolované užívání techniky, může mít dlouhodobé a mnohdy nevratné následky. Postmoderní společnost musí těmto následkům plně čelit a možná právě proto se přístup k technice oproti moderně tolik změnil. Rozdíl je především v tom, že dnes se na techniku díváme mnohem kritičtěji a samotná kritika slouží k dosahování jiných cílů. Na techniku již není nazíráno se slepým nadšením, je tomu přesně naopak. Technika je vystavena neustálému podezření a ostré

kritice. Vývoj techniky není spojen s radostí z vynalézání, ale s řešením problémů. Mnohdy sahají kořeny těchto problémů právě do technooptimistické moderny. Jiné problémy jsou zas způsobeny samotnou postmodernou. Globální společnost, produkuje globální problémy, které mnohdy vyžadují komplexní řešení. Tato komplexní řešení mnohdy vyžadují interdisciplinární přístup. I zde je postmoderní technika nepostradatelným pomocníkem. Umožňuje totiž efektivní komunikaci mezi jednotlivými obory, umožňuje šířit poznání a postupy, které produkují ona komplexní řešení problémů. Jak můžeme vidět, technika ani v postmoderně neztrácí na důležitosti. Co víc, od moderní záliby ve vynalézání a technologickém pokroku se pro nás technika stala nevyhnutelností, něčím, bez čeho by postmoderní společnost nemohla být postmoderní.

Má práce nese název Technika v období postmoderny: kritika a revize moderní ideje. Neskromně musím uznat, že tento název přesně vystihuje to, jaký postoj zastává postmoderna k problematice techniky. Tento postmoderní postoj je přesně onou kritikou a revizí moderního přístupu. Stejně jako je samotná postmoderna kritikou a revizí moderny. Nemůžeme hovořit o proměně techniky, ale můžeme hovořit o tom, jak se mění postoj lidstva k této technice. Doufám, že tato kapitola jasně a výstižně popsala, jak se v postmoderně postoj k technice proměnil.

Závěr

Tato práce se zabývala komplikovaným tématem postmoderny a jejím stejně komplikovaným přístupem k technice. Kladla si za cíl popsat postoj, který zastává postmoderna k problematice techniky. Tohoto cíle bylo dosaženo pomocí odpovědí na základní výzkumné otázky. První otázka zkoumá, co je postmoderní technika. Jako postmoderní techniku práce definovala nová média. Ta totiž umožňují společnosti naplňovat svou postmodernitu. Dále práce pátrá po tom, jak naplňuje spojení vědy a umění postmodernitu? Spolupráce mezi vědou, technikou a uměním vedlo k revitalizaci samotného postmoderního umění. Tato spolupráce byla umožněna pluralitou, která je základním prvkem postmoderny a umožnila rovnocennou komunikaci a sdílení poznatku mezi těmito třemi oblastmi. Dalším výzkumným problémem této práce byla interdisciplinarita, konkrétně to, jak souvisí postmoderní technika s interdisciplinaritou. Interdisciplinarita je systém, který umožňuje řešit složité problémy, kterým musí dnes tak komplikovaná společnost čelit. K úspěšné spolupráci jednotlivých oborů je třeba efektivní komunikace a snadné sdílení poznatku, metod a expertů. Díky postmoderní technice je tato komunikace, zpracování a sdílení informací mnohem efektivnější. V neposlední řadě si práce položila otázku, jak se proměnila idea pokroku v postmoderně. Vzhledem ke skutečnosti, že se postmoderna vzdala myšlenky jediného správného směru pokroku. Přesunula se motivace pokroku směrem k samotnému člověku. Rozvoj je nyní veden tak, aby nacházel řešení lidských problémů. Jednoduše řečeno, již nechceme poznat celý svět, ale umět vyřešit problémy, kterým musíme čelit.

Práce naplnila svůj cíl jasným popisem toho, jaký postoj zastává postmoderna k problematice techniky. Technika se sama o sobě nezměnila, změnilo se její využití. Tímto využitím je především snaha o to stát se postmoderním. Technika je tedy stále tím stejným nástrojem, který ale slouží k dosažení nového cíle, k dosažení postmodernity. Zásadním způsobem se také změnila motivace, se kterou přistupujeme k vývoji techniky. Oproti moderně se již nejedná a bláznivou hru na vynálezce, technika se pro nás stala nepostradatelnou.

Resumé

Tato práce se klade za cíl popsat postoj, který zastává postmoderna k problematice techniky. K naplnění tohoto cíle slouží odpovědi na jednotlivé výzkumné otázky.

- Co je postmoderní technika?
- Jak naplňuje spojení vědy a umění postmodernitu?
- Jak souvisí postmoderní technika s interdisciplinaritou?
- Jak se proměnila idea pokroku v postmoderně?

Odpovědi na tyto otázky pak slouží v závěrečné kapitole ke komplexnímu popisu postoje, který zastává postmoderna k problematice techniky

V první části práce jasně definuje pojmy moderna, postmoderna a technika. Tyto úvodní kapitoly představují postup, jakým byly stanoveny základní definice těchto pojmů a zároveň představují výchozí pozici bádání.

První otázkou, kterou se tato práce zabývá, je otázka, co je postmoderní technika. Pro tuto práci byla přijata definice postmoderny, která říká, že postmoderna je přímým pokračováním moderny, přičemž se jedná, zjednodušeně řečeno, o přizpůsobení moderny, a to za účelem sebezáchovy. Postmodernita je pak tvořena bezpodmínečnou pluralitou, která dává prostor k vyjádření všem subkulturám. Stejně jako se moderna transformovala v postmodernu, došlo k tomuto posunu i na poli techniky. V rámci této práce bylo ukázáno, že se moderní technika užívaná k jednotě pokroku mění v techniku postmoderní. Technika se tak stává nástrojem sloužícím společnosti k dosažení postmodernity. Tato proměna vedla ke zformování hlavního rysu postmoderní techniky. Tímto rysem je, že pokud má být technika postmoderní, měla by být prostředkem umožňující postmodernímu člověku být postmoderní. Tento rys byl stanoven na základě definice techniky jako něčeho, co rozvíjí lidské schopnosti a dovednosti. Technikou splňující tento rys jsou tak nová média, která umožňují lidem přístup k různým informacím a umožňují jim efektivní komunikaci nezávisle na místě a času. Takto jsme odpověděli na otázku, co je postmoderní technika. Tato práce však striktně rozlišuje pojem postmoderní technika a technika v postmoderně. Technika v období postmoderny prosakuje do donedávna nepředstavitelných oblastí lidského života. Ani samotné lidské tělo nebylo tohoto trendu ušetřeno. Prostřednictvím vědotechniky se sice vylepšuje životní úroveň, případně člověk sám, nicméně tato technika neumožňuje společnosti

naplnit postmodernitu tak, jako to umožňují nová média. Proto je důležité rozlišovat v zásadě stále moderní techniku v době postmoderny a postmoderní techniku.

Dále si práce klade otázku, jak si stojí samotná postmoderní technika v postmoderně. Pluralita je jedním ze základních rysů postmoderny díky tomu, že si společnost našla nástroj, prostřednictvím kterého lze této pluralitě dosáhnout. Objevují se i problémy, kterým musí tato společnost čelit. Hovoříme tu o ztrátě jakékoli jistoty. Pokud jsme umožnili interpretaci jedné události ze všech možných hledisek, dospěli jsme k naprosté rezignaci na pravdu. Výše popsaná ztráta jistoty jediné pravdy vede ke zvýšeným nárokům na postmoderního člověka. Na jedné straně stojí zvyšující se tempo vývoje techniky, kdy hrozí, že člověk sám přestane tomuto tempu stačit a začne se přizpůsobovat světu techniky, místo toho, aby technika přizpůsobovala svět člověku. Jedná se tedy o hrozbu kvantitativní. Na druhé straně stojí strach z přehlcení informacemi, kdy již neexistuje nikdo, kdo by měl přehled a mohl kontrolovat veškeré informace, které jsou nám díky novým médiím dostupné. Tato hrozba má charakter kvalitativní. Práce zdůrazňuje to, že je pro postmoderního člověka nanejvýš důležité, aby rozvíjel svou mediální gramotnost a naučil se s tyto informace správně analyzovat.

Další věcí, na kterou práce upozorňuje je fakt, že idea techniky už není onou modernistickou modlou, která nás vede vstříc zářné budoucnosti. Stejně jako se postmoderna dívá kriticky na modernu, je na samotnou techniku nahlíženo přísně kriticky. Práce představuje i příklady takového kritického uvažování o směru a rychlosti, kterou se rozvoj techniky ubírá.

Další otázka, na kterou tato práce hledá odpověď, se táže na to, jak naplňuje spojení techniky, vědy a umění postmodernitu. Díky postmoderní technice, prostřednictvím které spolu mohou jednotlivé oblasti efektivně komunikovat, a postmoderní pluralitě, díky které dochází k emancipaci jednotlivých oblastí, které jsou si opět rovny, dochází k tomu, že umění může velmi jednoduše čerpat svou inspiraci z vědeckotechnické oblasti. Vzniká tak nový model kooperace mezi těmito oblastmi. Tato práce však jde více do hloubky a ptá se, čím je tato nová spolupráce motivována. Tento inspirační obrat umění k technice můžeme chápat i jako jakýsi pud sebezáchovy. Často se hovoří o vyčerpání avantgardy, že umění ustrnulo v jakési recyklaci sebe samého. Tato práce dochází k závěru, že je možné, že se umění obrátilo k interdisciplinaritě ve snaze o přežití. Spolupráce umění s vědou a technikou ji posunulo na novou úroveň. Umění začíná čerpat z nových

technologií a vzniká tak mezioborová oblast umění, kde vědci, technici a umělci pracují ruku v ruce.

Následující část pátrá po vztahu postmoderní techniky a interdisciplinaritě. Nejprve se však objevuje vysvětlení, proč je předmětem zájmu právě interdisciplinarita. Můžeme si všimnout dlouhodobě trvajících prolínání dosud pevně daných hranic jednotlivých oblastí. Vzniká řada nových oborů, které jsou založeny na mezioborové spolupráci. Tato situace se netýká jen vědy a umění. Vždyť celá politika je mezioborovou oblastí, stejně tak ekonomie. Kdy však začala být interdisciplinarita tak důležitá? Globalizace kultury vedla k potřebě komplexního vnímání světa. I problémy, kterým musí společnost čelit, jsou velmi komplexní povahy, a proto jejich řešení vyžadují komplexní přístup. Interdisciplinarita je systém nejen založený na efektivní komunikaci mezi jednotlivými oblastmi, ale díky enormnímu množství nakumulovaného vědění i na efektivním zpracování informací. Pokud je vědění převedeno na informace, stává se nejen třídění, ale i sdílení těchto poznatků mnohem jednodušší. Stejně tak se zjednodušuje i komunikace a kooperace mezi jednotlivými oblastmi života. Nová komunikační média znatelně zlepšují podmínky pro tuto mezioborovou kooperační strategii. I zde však práce upozorňuje na stále trvající problémy ve formě například komunikační bariéry, která ale není technické podstaty. Jedná se o neschopnost komunikace, spolupráce, nesprávná metodologie nebo špatné definování pojmů. Potenciál interdisciplinaritě zde byl vždy, ale nikdy nebyla tak nepostradatelnou strategií pro čelení problémům dnešní globální společnosti. Zároveň nebyla nikdy interdisciplinarita tak snadno technicky proveditelná.

Poslední otázkou, na kterou tato práce hledá odpověď, pátrá po tom, jak se v postmoderně proměnila idea pokroku. Pokrok byl jakousi elementární částicí moderny, měl vést k emancipaci celého lidstva. Prostřednictvím pokroku moderní společnost směřovala tím jediným správným směrem. Technika sloužila jako nástroj k realizaci tohoto pokroku. V postmoderně došlo k odmítnutí pokroku, který nebral ohledy jak na ekologii, tak na etiku. Dochází k onomu postmodernímu zpytování svědomí. Nadále již pokrok není motivován obecnou emancipací lidstva. V pluralitním světě, ve kterém již neexistuje jediný správný směr rozvoje, určuje směr rozvoje lidstvo samo. I zde práce upozorňuje na tíhu této zodpovědnosti a připomíná, že je třeba si uvědomit, že pokud má lidstvo samo rozhodovat o tom, kterým směrem má rozvoj společnosti vést, je třeba ho na tento těžký úděl připravovat. Postmoderní rozvoj je motivován především lidskými potřebami. Již není cílem všeobecné racionální poznání světa, ale rozvoj společnosti a vědění vedoucí

k řešení problémů společnosti. Pokud jde o ústřední hrdinku práce – techniku – jedná se, ostatně jako vždy, o nástroj k provádění tohoto rozvoje.

Závěrečná kapitola práce shrnuje samotný postoj postmoderny k problematice techniky. Upozorňuje nás na to, že technika se sama o sobě nijak nezměnila. Jako taková je stále pouze nástrojem k realizaci aktuálních snah společnosti. Cílem, k jehož dosažení by nám měla technika pomoci, je být postmoderní. Postmoderní technika nám dává možnosti rozvinout postmodernitu v její plné síle. V závěru práce se objevuje myšlenka, že sice se oproti moderně stavíme k technice kriticky, nicméně nikdy dřív jsme nebyli na technice závislí v takovéto míře. Technika je pro nás zásadní a nepostradatelná jak v každodenním životě, tak při řešení komplexních problémů společnosti.

Lze říci, že tato práce dostala svému názvu a popisuje posun, kterým prošlo vnímání techniky. Stejně jako se moderna rozvinula v postmodernu i idea techniky se z modernistického nadšení posunula k nutnosti, na kterou je neustále nazíráno s notnou dávkou kritiky.

Resume

The aim of this thesis is to describe the approach which postmodern takes concerning the issues of technics. To achieve this goal, it uses answers to these individual research questions.

- What is postmodern technics?
- How does it fulfill the union of science and the art of postmodernism?
- How is postmodern technics connected with interdisciplinarity?
- How did the idea of progress change in postmodern?

The answers to these questions then serve to produce a complex description of the approach postmodern takes towards the issues of technics in the final chapter.

In the first part, the thesis clearly defines the terms modern, postmodern and technics. These first chapters introduce a procedure which was used to define the basic definitions of these terms and at the same time introduce the starting point of the research.

The first question this thesis asks is the question “what is postmodern technics?”. The definition of postmodern which states that postmodern is the direct continuation of modern while it is, simply put, a simplification of the modern for the purposes of self-

preservation, was accepted for this thesis. Postmodernity is then formed by an unconditional plurality which gives space for expression to every subculture. In the same way as modern transformed into postmodern, this shift was realized in the field of technics. In the progress of this thesis, it was shown that the modern technics used for the unity of progress is transforming into a postmodern technics. Technics in this was becoming a tool serving the society to achieve postmodernity. This change led to the formation of the main trait of postmodern technics. This trait is that if the technics is to be postmodern, it should be a means allowing the postmodern man to be postmodern. This trait was established on the base of the definition of technics as something that develops human abilities and skills. Technics satisfying this trait is then the new media which give people access to a variety of information and providing effective communication independent from time and space. In this way, we have answered the question of what is technics. This thesis, however, strictly differentiates between the terms postmodern technics and technics in postmodern. Technics in the time of postmodern leaks into the areas of human lives that were, until recently, unimaginable. Not even the human body itself was spared of this trend. Although the living standard is improving by the hand of science and technology, or even man himself, this technics does not allow the society to satisfy postmodernity in the same way as new media. This is why it is important to differentiate between the still modern technics in the time of postmodern and postmodern technics.

The next question this thesis asks is how the postmodern technics is doing in postmodern. Plurality is one of the basic traits of the postmodern because society found a tool by the hand of which it is possible to achieve this plurality. Problems which this society has to face also arise. We are talking about the loss of any security. If we have allowed the interpretation of one of the events from all possible points of view, we have achieved an utter resignation on truth. The loss of security of the only truth described above leads to higher demands on a postmodern human. On the one hand, there is the increasing pace of the progress of technics, with the threat that man will not be able to keep up with it and will start adjusting to the world of technics as opposed to technics adjusting the world to man. It is, therefore, a quantitative threat. On the other hand, there is the fear of overwhelm with information where there is no one who would have any overview and the ability to control all the information which is available to us thanks to the new media. This threat has a qualitative character. This thesis highlights that it is of utmost importance

to the postmodern man to develop his media literacy and learn to correctly analyze this information.

Another thing this thesis brings to attention is the fact that the idea of technics is not the modernist idol which leads us to a bright future. In the same way as the postmodern views the modern critically, the technics itself is viewed severely critically. The thesis also provides examples of this critic thinking of the direction and the speed with which the technics is progressing.

The next question to which this thesis seeks and answer, inquires about how the unity of technology, science and art fulfills postmodernity. Because of the postmodern technics, by the hand of which the separate areas can effectively communicate, and the postmodern plurality, thanks to which an emancipation of these areas are becoming equal is taking place, art is able to take its inspiration very simply from the area of science and technology. This way, a new model of cooperation between these areas is appearing. This thesis, however, goes further into detail and asks what motivates this new cooperation. This inspirational turn of art towards technics can also be understood as some sort of self-preservation. It is often spoken of the exhaustion of avant-garde, that art became trapped in some sort of recycling of itself. This thesis comes to the conclusion that it is possible that art turned to interdisciplinarity in an attempt to survive. The cooperation of art with science and technology moved it to a new level. Art is starting to draw from new technologies and in this way, a new area of art between subjects is rising, technicians and artists are working hand in hand.

The next part seeks the relationship between the postmodern technics and interdisciplinarity. Before that, however, it offers an explanation of why the subject of interest is interdisciplinarity. We can notice the long term intersecting of, until recently, firmly given lines of these areas. A list of new areas are being created, which are based on interdisciplinary cooperation. This situation does not include only science and art. The entirety of politics is an interdisciplinary area, as well as economy. But when did interdisciplinarity start being so important? The globalization of culture led to the need of a complex view of the world. Even the problems which society has to face are of a very complex nature and that is why their solutions require a complex approach. Interdisciplinarity is a system based on not only effective communication between individual areas but thanks to the enormous amount of accumulated knowledge and the

effective processing of information. If the knowledge is converted into information, not only the sorting but also the sharing of these findings become much easier. New communication media considerably improve the conditions for this interdisciplinary cooperation strategy. The thesis however warns even here that there still are problems in the form of communication barrier, although it is not of technical nature. It is an inability to communicate, cooperate, an incorrect methodology or a bad definition of terms. The potential of interdisciplinarity has always been here, but it was never such an inherent strategy for facing the problems of today's global society. At the same time, interdisciplinarity was never so easily technically possible

The last question this thesis seeks an answer to is exploring how the idea of progress changed in the postmodern. Progress has been some elemental particle of the modern, it was supposed to lead to the emancipation of all of humanity. Through progress, the modern society was headed the one single right direction. Technics was a tool to the realization of this progress. In the postmodern, progress that did not consider ecology and ethics was rejected. Progress is no longer motivated by the general emancipation of humanity. In the world of plurality, in which there is no longer one single right direction of evolution, humanity itself dictates the direction of evolution. Here, too, this thesis calls attention to the weight of this responsibility and reminds us that it is important to realize that if the humanity is to decide which direction the evolution of society should head, it is important to prepare it for this burden. The postmodern progress is motivated most importantly by the human needs. The aim is no longer the general rational knowing of the world but the evolution of society and knowledge leading to the solutions of the problems of society. Concerning the main hero of this thesis – technics – it is, as always, a tool to the working of this evolution.

The final chapter of the thesis summarizes the approach of the postmodern itself towards the issue of technics. It warns us that technics itself did not change in any way. As a whole, it is still merely a tool for realization of the current efforts of society. The aim to which technics should help us is to be postmodern. The postmodern technics gives us the possibility to develop postmodernity in its full force. At the end of the thesis, the idea that while we take a critical approach to technics compared to the modern, we have never been depended on technics in this extent is introduced. Technics is crucial and inherent for us as in everyday life, as in solving complex problems of society.

It is possible to say that the thesis did achieve its goal and describes the shift that the approach to technics has undergone. In the same way as the modern developed into the postmodern, the idea of technics has also shifted from the modernist excitement to necessity which is permanently viewed with a notable dose of criticism.

Résumé

L'objectif de cette thèse est à décrire l'approche que le postmoderne prend à ce qui concerne la problématique de technique. Pour arriver à cet objectif, la thèse use de questions individuelles.

- Qu'est-ce que la technique postmoderne?
- Comment est-ce qu'elle accomplit l'union de science et l'art du postmodernisme?
- Comment est la technique postmoderne reliée avec l'interdisciplinarité?
- Comment a changé l'idée du progrès en postmoderne?

Les réponses à ces questions puis servent à produire une description complexe de l'approche que le postmoderne prend vers la problématique de technique dans le chapitre finale.

Dans la première partie, cette thèse définit clairement les termes moderne, postmoderne, et technique. Ces premières chapitres présentent une procédure qui a été utilisée à définir les définitions de base de ces termes et en même temps présentent le point de début de la recherche.

La première question que cette thèse pose est la question "qu'est-ce que la technique postmoderne". La définition de la postmoderne qui déclare que le postmoderne est la continuation directe de moderne tandis qu'elle est, simplement dit, une simplification de la moderne pour l'objectif de la préservation de soi, a été acceptée pour cette thèse. La postmodernité est puis formée par une pluralité inconditionnelle qui donne espace de s'exprimer à chaque subculture. Dans la même manière que la moderne a transformé en postmoderne, ce décalage a été réalisé dans le domaine de technique. Au progrès de cette thèse, on a montré que la technique moderne qui a été utilisée pour l'unité du progrès est en train de transformer en technique postmoderne. La technique devenait un instrument qui serve la société pour atteindre postmodernité. Ce décalage a mené à la formation du caractère principal de la technique postmoderne. Ce caractère est que si la technique soit postmoderne, elle devrait être le moyen à permettre l'homme postmoderne d'être

postmoderne. Ce caractère a été établi à la base de la définition de la technique puisque quelque chose qui développe les capacités et les talents de l'homme. La technique qui contente ce caractère alors, est les média nouveaux qui donnent aux gens une variété d'information et qui pourvoient une communication effective et indépendante du temps et l'espace. Comme ça, on a répondu à la question de qu'est-ce la technique. Cette thèse, cependant, distingue entre les termes technique postmoderne et la technique de la postmoderne. La technique dans le temps de la postmoderne fait eau dans les domaines de la vie humaine qui ont été, jusqu'au récemment, inimaginable. Pas même le corps de l'homme lui-même a évité ce mode. Bien que le niveau de vie soit en train d'améliorer par la science et la technologie, où bien même l'homme lui-même, cette technique ne permet pas à la société de contenter la postmodernité de la même façon que les média nouveaux. Ceci est pourquoi il est important de différencier entre la technique encore moderne dans l'époque de la postmoderne et la technique postmoderne.

La question suivante que ce thèse pose est comment va la technique postmoderne dans le temps de la postmoderne. La pluralité est l'une des caractères de base de la postmoderne parce que la société a trouvé un moyen par lequel il est possible à atteindre cette pluralité. Il y a aussi les problèmes auxquels cette société doit faire face. On y parle de la perte de tout sécurité. Si on permet l'interprétation de l'un des événements des toutes les points de vue possibles, on a attendus une résignation à la vérité complète. La perte de la sécurité da vérité seule décrit au dessus mène aux demandes plus haute sur l'homme postmoderne. D'un côté, il y a une allure augmentant du progrès de la technique avec la menace que l'homme ne va pas être capable à se maintenir et va commencer à se régler au monde de technique par opposition à la technique régler le monde à l'homme. Cela est puisque une menace quantitative. De l'autre côté, il y a un peur d'engloutissement de l'information où il n'y a personne qui aurait aucune vue d'ensemble et une capacité de contrôler tout l'information qui est accessible à nous grâce aux média nouveaux. Cette menace a un caractère qualitatif. Cette thèse surligne qu'il est de l'importance la plus grande à l'homme postmoderne de développer son alphabétisation médiale et apprendre à analyser cet information correctement.

Une autre chose à laquelle cette thèse tire l'attention est le fait que l'idée de la technique n'est pas l'idole moderniste qui nous mène au futur brillant. De la même façon que la postmoderne vois la moderne avec criticisme, la technique elle-même est vue avec un

criticisme grave. La thèse aussi pourvoit les exemples de cette pensée critique de la direction et la vitesse avec lesquelles la technique fait du progrès.

La question suivante à laquelle cette thèse cherche une réponse, enquête comment l'unité de la technologie, la science et l'art rempli la postmodernité. À cause de la technique postmoderne, par la main de laquelle ces domaines peuvent communiquer effectivement, et la pluralité postmoderne, grâce à laquelle une émancipation de ces domaines est en effet, l'art est capable de prendre l'inspiration très simplement de domaine de science et de technologie. Comme ça, un modèle nouveau de la coopération entre ces domaines apparaît. Cette thèse, toutefois, va plus en détail et demande qu'est-ce que motive cette coopération nouvelle. Ce tour inspirant de l'art à technique peut aussi être compris comme une sorte de préservation de soi. On parle souvent de l'exhaustion de l'avant-garde, on dit que l'art a été emprisonné dans un recyclage de lui-même. Cette thèse viens à la conclusion qu'il est possible que l'art a tourné à l'interdisciplinarité dans un attentat à survivre. La coopération de l'art avec la science et la technologie a bougé sur un niveau nouveau. L'art commence à tirer de la technologie et comme ça, un domaine nouveau de l'art entre sujets se lève, les techniciens et les artistes travaillent main dans la main.

Le passage suivant cherche la relation entre la technique postmoderne et l'interdisciplinarité. Avant cela, toutefois, on offert une explication pourquoi l'interdisciplinarité est le sujet de l'intérêt. On peut remarquer l'intersection à longue durée des cadres qui ont été, jusqu'à récemment, strictement mets. Une liste des domaines nouveaux sont créés qui sont basé sur la coopération interdisciplinaire. Cette situation ne comprend pas seulement la science et l'art. L'intégralité de la politique est un domaine interdisciplinaire, aussi bien que l'économie. Mais quand est-ce que l'interdisciplinarité a commencé à être si importante? La globalisation de la culture a mené à une nécessité de la vue de monde complexe. Même les problèmes auxquels la société doit faire face sont d'une nature très compliqué et c'est cela pourquoi leurs solutions demandent une approche aussi complexe. L'interdisciplinarité est un system basé sure pas seulement une communication effective entre les domaines individuels mais aussi grâce à une quantité énorme de savoir accumulé et le traitement d'information effective. Si le savoir est converti à l'information, pas seulement la classification mais aussi le partage de ces retrouvailles deviennent plus faciles. Les médias de communication nouveaux améliorent considérablement les conditions pour cette stratégie de la coopération interdisciplinaire. Cette thèse, toutefois, alerte même ici qu'il y a encore les problèmes dans la forme d'une

barrière de communication, bien qu'elle n'est pas d'une nature technique. C'est une incapacité de communiquer, coopérer, une méthodologie incorrecte ou une définition mauvaise des termes. La potence d'interdisciplinarité a toujours été présente mais elle n'a jamais été une part si inhérente de la stratégie pour faire face aux problèmes de la société globale d'aujourd'hui. Au même temps, l'interdisciplinarité n'a jamais été si facilement techniquement possible.

La question dernière à laquelle cette thèse cherche une réponse est l'exploration de la manière de laquelle l'idée du progrès a changé dans la postmoderne. Le progrès a été quelque particule élémentaire du moderne, il a été supposé mener à l'émancipation de toute humanité. Par le progrès, la société moderne a pris une seule direction vraie. Dans la postmoderne, le progrès qui n'a pas considéré l'écologie et la morale a été rejeté. Le progrès n'est plus motivé par l'émancipation générale de l'humanité. Dans le monde de pluralité où il n'y a plus une seule direction d'évolution vraie, l'humanité elle-même dicte la direction de l'évolution. Ici, aussi, ce thèse appelle à l'attention sur le poids de cette responsabilité et elle nous rappelle qu'il est important de prendre conscience du fait que si l'humanité doit décider quelle direction l'évolution devrait prendre, il est important de se préparer pour ce poids. Le progrès postmoderne est motivé surtout par les besoins de l'homme. L'objectif n'est plus la connaissance générale et rationnelle du monde mais l'évolution de la société et la connaissance menant aux solutions des problèmes de la société. En ce qui concerne l'héroïne principale de cette thèse – la technique – elle est, comme toujours, un moyen pour le travail de cette évolution.

Le chapitre dernier de cette thèse résume l'approche de la postmoderne elle-même à la problématique de la technique. Elle nous alerte que la technique elle-même n'a pas changé en aucune façon. Dans son ensemble, elle est encore jusqu'à un moyen de réalisation des efforts courants de la société. L'objectif auquel la technique devrait nous aider à atteindre est être postmoderne. La technique postmoderne nous donne la possibilité de développer postmodernité en sa pleine puissance. À la fin de cette thèse, on présente l'idée que pendant qu'on prend une approche critique à la moderne, on n'a jamais été si dépendant de la technique. La technique est crucial et inhérent pour nous ainsi que dans la vie quotidienne, ainsi qu'en trouvant les solutions pour les problèmes complexes de la société.

Il est possible de dire que cette thèse ait atteint son objectif et il décrit le décalage que l'approche à la technique a subi. De la même façon que la moderne a développé en postmoderne, l'idée de la technique a aussi décalé de l'excitation moderniste à la nécessité qui est en permanence vu avec une dose notable de criticisme

Seznam vyobrazení

1. Schéma č. 1: Postmoderní věda

Seznam použitých pramenů a literatury

1. ADORNO, Theodor W. *Úvod do sociologie hudby: dvanáct teoretických přednášek*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-429-9.
2. ADORNO, Theodor W. a Max HORKHEIMER. *Dialektika osvícenství: filosofické fragmenty*. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-807-2982-677.
3. BAUDRILLARD, Jean. *Dokonalý zločin*. Olomouc: Periplum, 2001. ISBN 8090283675.
4. BAUDRILLARD, Jean. Simulacra and Simulations: from Jean Baudrillard, Selected Writings, ed. Mark Poster. In: *Stanford University* [online]. Stanford, California 94305, 1988 [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: https://web.stanford.edu/class/history34q/readings/Baudrillard/Baudrillard_Simulacra.html
5. BAUMAN, Zygmunt. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. XXI. století. ISBN 978-802-0016-560.
6. BĚLOHRADSKÝ, Václav. Antinomie globalizace: Vzdělanostní společnost 2000. In: *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999, s. 34. ISBN 80-861-0328-5.
7. BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. Sociologické aktuality. ISBN 978-808-6429-809.
8. DANEŠ, František. Technologie versus technika. *Vesmír* [online]. 1994, **73**(11) [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://casopis.vesmír.cz/clanek/technologie-versus-technika>
9. DEMEL, Walter a Hans-Ulrich THAMER, ed. *Dějiny světa: globální dějiny od počátků do 21. století*. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 9788074294303.
10. DOKUTIL, Miloš. Umění jako poznání?: Jaký je vztah mezi vědou a uměním? In: MICHAL GIBODA (ED.) a [MILOŠ DOKULIL .. ET AL.]. *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 12. ISBN 978-808-7082-157.
11. FIALA, Jiří. Citlivost na souvislosti. In: MICHAL GIBODA (ED.) a [MILOŠ DOKULIL .. ET AL.]. *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 21-27. ISBN 978-808-7082-157.
12. FLAŠAR, Martin. Hudba na křižovatkách umění a přírodních věd: Křižovatka IV: Hudební časoprostor. In: MICHAL GIBODA (ED.) a [MILOŠ DOKULIL .. ET AL.]. *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 32. ISBN 978-808-7082-157.
13. GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5062-1.
14. HORÁKOVÁ, Jana a Jozef KELEMEN. Umění i pro kyborga. In: *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. s. 58-70. ISBN 978-80-87082-15-7.
15. KELEMEN, Jozef. *Postmoderný stroj*. Bratislava: F.R., 1998. ISBN 80-855-0845-1.
16. KLEIN, Juli Thompsen. *Interdisciplinarity: history, theory, and practice*. 3. print. Detroit: Wayne State Univ. Press, 1993. ISBN 978-081-4320-884.
17. KOVÁŘ, Antonín. *Malý slovník propagace*. Brno: MOSPRA, 1995.
18. LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-190-5.

19. LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Praha: Prostor, 2008, s. 125. Střed (Prostor). ISBN 9788072601905.
20. The characteristics of new media: some defining concepts. LISTER, Martin. *New media: a critical introduction*. 2nd ed. New York, N.Y.: Routledge, 2009, s. 13. ISBN 978-0-415-43161-3.
21. LYOTARD, Jean-Francois. *O postmodernismu: Postmoderno vysvětlované dětem : Postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 1993, s. 26. Základní filosofické texty. ISBN 8070070471.
22. LYOTARD, Jean-François. *Hrobka intelektuála a jiné články*. Bratislava: Archa, 1997. Filozofia do vrecka. ISBN 80-7115-141-6.
23. MACEK, Jakub. Nová média. *Revue pro média: Časopis pro kritickou reflexi médií* [online]. 2002, 2(4) [cit. 2017-04-24]. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/nova_media.htm
24. MICHAL GIBODA (ED.) a [MILOŠ DOKULIL .. ET AL.]. *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010. ISBN 978-808-7082-157.
25. NEUBAUER, Zdeněk. *Přímluvce postmoderny*. Praha: Hrnčírství a nakladatelství, 1994. Scientia. ISBN 80-711-1012-4.
26. ORTEGA Y GASSET, José. *Úvaha o technice a jiné eseje o vědě a filosofii*. Praha: OIKOYMENH, 2011. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-807-2984-558.
27. PETŘÍČEK, Miroslav. Věda a umění ve věku nových médií. In: *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 93. ISBN 978-808-7082-157.
28. SMETANA, Pavel. Několik slov úvodem. In: MICHAL GIBODA (ED.) a [MILOŠ DOKULIL .. ET AL.]. *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. České Budějovice: Dialog vědy s uměním v nakl. Tomáš Halama, 2010, s. 7. ISBN 978-808-7082-157.
29. SMETANA, Pavel. Několik slov úvodem. In: *Mosty a propasti mezi vědou a uměním*. 2010, s. 7. ISBN 978-80-87082-15-7.
30. SPOUSTA, Vladimír. Interdisciplinarita a mezioborové vztahy se zřetelem k uměnovýchovným předmětům. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.: U, Řada pedagogická*. Brno: Masarykova Univerzita, 1997, s. 49. ISBN 80-210-1753-8.
31. ŠMAJS, Josef. *Sociální funkce vědy*. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1986. Spisy University J.E. Purkyně v Brně, Filosofická fakulta, 273.
32. TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLER. *Nová civilizace: třetí vlna a její důsledky*. Praha: Dokořán, 2001. Litera (Dokořán). ISBN 80-865-6900-4.
33. VATTIMO, Gianni. *Transparentní společnost*. V Praze: Rubato, 2013, s. 17. Eseje (Rubato). ISBN 9788087705094.
34. VATTIMO, Gianni. *Transparentní společnost*. V Praze: Rubato, 2013. Eseje (Rubato). ISBN 978-808-7705-094.
35. VRÁNKOVÁ, Eva. Mediální gramotnost. *Revue pro média* [online]. 2004, 4.(8) [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/medialni_gramotnost.htm
36. WELSCH, Wolfgang. *Naše postmoderní moderna*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 8071131040.
37. Futurismus. In: *Artmuseum.cz* [online]. Nová Paka, 1999 [cit. 2017-05-05]. Dostupné z: http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=65

38. *Alma mater: revue pro vysoké školy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996. ISSN 1210-0544.